

Jurnalul practicilor pozitive
comunitare

Revistă de dezvoltare comunitară

Editată de

Asociația pentru Dezvoltare și
Promovare Socio-Economică
CATALACTICA

Redacția

Sorin Cace

Radu Mircea

Victor Nicolăescu

Corina Cace

Marilena Avram

Adresa redacției

Bulevardul Magheru Gheorghe
Nr. 32-36, scara E , Etaj 7, ap 34

Tel/fax: 0213134971
0212128344

www.catalactica.org.ro
corsorin@mailbox.ro
Apărut 2004

ISSN 1582-8344

Cuprins

Marilena Avram

Sorin Cace

Aspecte privind situația ONG-urilor
din județul Teleorman p. 1

Daniel Arpinte

Simona Ilie

Laura Surdu

Mihai Surdu

Copii romi pe piața muncii

Studii de caz în zonele Zabrăuți și
Iacob Andrei, sector 5, București p.8

Prof. univ. dr. Pavel Abraham

Drd. Victor Nicolăescu

Intervenția poliției în cazurile de
abuz asupra copilului. p. 20

Lect. univ. drd. Mihaela Cozărescu

Training educațional încotro?

Reflecții pe marginea proiectului
centre de servicii comunitare.

Rețeaua comunitară de
intervenție multidisciplinară p.26

Adrian Vulpescu

Laurențiu Laiu

Revenirea în sistemul penitenciar a
minorilor externați din centrele de
reeducare p. 29

Ana Maria Preoteasa

Sorin Cace

Starea de sănătate a populației roma
din România p. 35

Corina Cace

Percepții asupra criteriilor de
performanță ale programelor de
asigurări sociale p. 39

Ana Maria Preoteasa

Evaluarea programelor de
dezvoltare comunitară p. 51

ASPECTE PRIVIND SITUAȚIA ONG-URILOR DIN JUDEȚUL TELEORMAN

Marilena Avram
Sorin Cace

Textul de față cuprinde câteva aspecte legate de mediul organizațiilor neguvernamentale din județul Teleorman, așa cum au fost ele surprinse pe parcursul derulării activităților din cadrul „Centrului de resurse pentru ONG-uri”. În redactarea acestui material am pornit de la premisa că, odată identificate o serie din problemele cu care se confruntă ONG-urile locale (și care, de altfel, sunt probleme specifice sectorului neguvernamental) se pot elabora și ipoteze de lucru utile unei abordări de ansamblu, soluții și recomandări.

Dezvoltarea actuală a mediului ONG și mai ales consolidarea sa în următorii ani presupune creșterea complexității unor factori de ordin organizatoric, informațional, precum și susținerea sa în raporturile cu instituțiile statului.

Pe baza experienței dobândite de către aceste organizații se pot construi opțiuni sau strategii de dezvoltare și considerăm că acestea sunt cu atât mai binevenite într-o regiune cum este Teleorman, care de-abia acum sperăm să prindă un trend ascendent.

Textul de față se adresează și se vrea a fi un punct de plecare pentru următoarele categorii de persoane:

➤membrii organizațiilor neguvernamentale din județul Teleorman, în special, dar și cei din alte județe care vor dori să afle informații despre situația acestor ONG-uri;

➤reprezentanți ai instituțiilor publice, deoarece considerăm că viabilitatea și buna funcționare a ONG-urilor depinde într-o măsură extrem de importantă de buna relaționare cu instituțiile publice, iar colaborarea dintre cele două sectoare trebuie să se bazeze pe cunoașterea complexă a situației fiecărei părți;

➤agenții economici, firmele, întreprinderile sau orice alt fel de

organizații care doresc să afle mai multe despre sectorul neguvernamental;

➤nu în ultimul rând - beneficiarii direcți ai serviciilor oferite de către ONG-uri, cetățenii, care vor avea la dispoziție un material ușor de citit și, de ce nu, interesant și pentru ei.

Date privind situația ONG-urilor din județul Teleorman¹

În județul Teleorman există puțin peste 30 de organizații nonguvernamentale, dintre acestea remarcându-se prin activități aproximativ 20.

Din punct de vedere *regional*, marea parte a ONG-urilor (mai mult de 50%) funcționează în Alexandria. Roșiorii de Vede, Turnu Măgurele și așezările rurale sunt slab reprezentate din acest punct de vedere.

Din punct de vedere al **domeniilor de activitate**, principalele domenii în care ONG-urile activează sunt cele legate de *cultură, învățământ, servicii sociale*. Imediat după acestea se găsesc ONG-urile care oferă servicii în domeniul *sănătății*. Sunt slab reprezentate domeniile: *protecția mediului, religie, dezvoltare economică și socială, apărarea drepturilor și intereselor cetățenești, cooperare internațională*.

Din punct de vedere al **organizării**, cele mai multe dintre ele sunt organizate de grupuri de persoane a căror activitate profesională de bază nu are tangență cu domeniul respectiv (medici, ingineri, pedagogi etc.), însă au o serie de contacte și au acumulat experiență în ceea ce privește dezvoltarea sectorului pe un domeniu sau altul. Altele sunt create de grupuri profesionale (avocați, juriști) în scopul unei activități organizate în baza principiilor de cooperare a eforturilor pentru obținerea unor rezultate apreciate de beneficiari.

¹ Studiul a fost realizat în cadrul Centrului de Resurse pentru ONG-uri Teleorman.

ONG-urile locale încă nu și-au cristalizat domeniile singulare de activitate. De asemenea este evident că fiecare ONG are o serie de orientări de oportunitate care vizează finanțatorii existenți și domeniile în care aceștia activează.

Grupurile beneficiare ale acestor activități sunt, în principal, tinerii, urmează copiii, bătrânii, familiile, grupurile profesionale.

Extrem de slab reprezentate la nivelul serviciilor sunt următoarele categorii:

- ⇒ persoanele dependente de alcool și droguri
- ⇒ refugiații
- ⇒ minoritățile etnice
- ⇒ artiștii

ONG-urile au beneficiari diferiți atât în ceea ce privește instituțiile cât și grupurile de persoane. Ceea ce apare ca specific pentru societatea civilă din județul Teleorman și mai ales pentru sectorul neguvernamental este faptul ca acesta nu și-a conturat direcții prioritare de acțiune care să se regăsească printr-un tip sau cel mult două de beneficiari pentru fiecare organizație. Această situație arată ca sectorul este în faza incipientă și nu și-a delimitat în mod profesionalizat ariile concrete de acțiune și de deservire către beneficiarii specifici.

NEVOI, PROBLEME ȘI CONSTRÂNGERI IDENTIFICATE

1. Probleme legate de finanțare

Finanțarea este una dintre principalele probleme comune ale organizațiilor nonguvernamentale, dat fiind că finanțarea internă este extrem de slabă iar cerul finanțatorilor externi este foarte limitat în comparație cu necesitățile în domeniile respective. Explicațiile la acest fenomen ar fi următoarele:

- ONG-urile nu cunosc finanțatorii, atât interni, cât și externi, care acordă grant-uri pentru diferite programe și proiecte;
- Personalul din cadrul ONG-urilor nu are experiența necesară pentru scrierea proiectelor propuse spre finanțare;

➤ Multe ONG-uri nu au experiență suficientă pentru a realiza programe și proiecte de succes;

➤ Mare parte dintre ONG-urile existente nu sunt cunoscute la nivelul comunităților din care fac parte din lipsă de promovare a imaginii proprii;

Soluțiile viabile la această problemă ar fi:

- Îmbunătățirea coordonării între instituțiile guvernamentale și donatorii externi prin apropierea criteriilor de eligibilitate și complementaritate în sprijinul acordat ONG-urilor;

- Realizarea unei coordonări minimale între principalii donatori externi: PHARE, USAID ș.a.

- Perfecționarea managerială a ONG-urilor în elaborarea proiectelor și gestiunea fondurilor;

- Creșterea transparenței ofertelor de finanțare din surse guvernamentale și externe;

- Stimularea sectorului privat în amplificarea sponsorizărilor pentru domeniile specifice mediului ONG-urilor și societății civile;

- Desfășurarea de programe speciale adresate opiniei publice pentru îmbunătățirea imaginii activităților non-profit, de interes civic, a solidarității și carității.

2. Sustenabilitatea proiectelor derulate

Problema finanțării se leagă de o alta care intervine în momentul în care solicitantul a obținut un grant, a derulat un proiect care a avut, în mare măsură, impactul scontat, însă nu mai poate fi susținut din lipsă de alte fonduri după încetarea finanțării.

Multe dintre organizațiile neguvernamentale, chiar și cu o oarecare experiență în accesarea fondurilor și derularea de programe se confruntă cu o astfel de problemă.

Considerăm că una dintre soluțiile viabile constă tot în consolidarea relației cu instituțiile statului, astfel încât proiectele care au avut impact și a căror

continuare ar fi necesară să poată fi susținute printr-un mix public-privat.

3. Managementul organizațional și cel al resurselor umane

ONG-urile recunosc faptul că, pe lângă numărul mic de angajați permanenți care se datorează imposibilității de a-i plăti pe perioadă lungă de timp, în absența fondurilor pentru proiecte, se confruntă și cu lipsa de experiență și de pregătire a acestora în scrierea de proiecte de finanțare și în susținerea lor. Pe lângă aceste aspecte, organizațiile se confruntă și cu o lipsă/deficit de capacitate instituțională, planificare strategică, elemente care se constituie, la rândul lor, în obstacole suplimentare de accesare a fondurilor și de dezvoltare instituțională.

a) Numărul membrilor

Acesta este un indicator destul de important care pune în evidență, pe de o parte, nivelul de implicare efectivă redus în programe derulate în mod permanent și pe de altă parte, lipsa de coagulare a unui sector terțiar puternic.

Numărul mic al angajaților, în marea parte a organizațiilor, este pus în evidență și de procesul de recrutare și selecție de personal.

Procesele de recrutare, selecție și pregătire a personalului care activează în diferite organizații neguvernamentale diferă de la organizație la organizație. În general, pentru recrutarea și selecția calitativă se cer următoarele:

- Cunoașterea legislației naționale și internaționale în domeniul respectiv;
- Aptitudini profesionale pentru un anumit domeniu care intră în sfera de activitate a ONG-ului;
- Capacitatea de lucru în echipă;
- Cunoașterea mijloacelor de comunicare electronice;
- Cunoașterea unei limbi străine
- Recrutarea și selecția personalului, în majoritatea cazurilor are loc prin următoarele forme:
- Concursuri;
- Prin recomandări;
- Cunoaștințe;

- Anunțuri în diferite surse de informare în masă.

Cele mai frecvente metode de recrutare totuși rămân cele prin cunoștințe, în care persoanele care solicită un loc de muncă sunt cunoscute de cei care efectuează angajarea.

Dat fiind că nu există sustenabilitate financiară pentru angajarea unor persoane în regim permanent, cea mai folosită categorie de lucrători în cadrul organizațiilor sunt voluntarii. Aceștia sunt însărcinați cu derularea unei game extrem de diverse de activități, numărul mediu de voluntari angajați în diferite activități variind de la 2 la 7 persoane.

b) Pregătirea resurselor umane

Organizarea efectivă a ONG-urilor necesită din timp în timp o privire globală, de ansamblu, asupra organizației, pentru a constata dacă modul în care ea este structurată și organizată servește scopurilor propuse. Dacă nu este structurată corespunzător, evident că trebuie făcute eforturi în vederea modificării. În mod similar, așa cum obiectivele unui program direcționează implementarea lui, tot așa implementarea unei structuri optimale în organizația dată permite echipei respective să mențină capacitatea și potențialul organizației la cel mai avansat nivel pe parcursul realizării programului.

Participarea personalului angajat la cursurile de instruire este slabă și acest lucru este pus pe seama ofertei relativ scăzute de programe de instruire și de calitatea slabă a unor acțiuni (seminarii, training-uri, mese rotunde, conferințe, consultații etc.) realizate în teritoriu (ca factor extern), dar și slabei motivări a personalului de a urma astfel de cursuri (ca factor intern). Din aceste cauze, mare parte dintre reprezentanții ONG-urilor accentuează problema pregătirii profesionale insuficiente a personalului angajat, cunoștințe slabe privind managementul administrativ și posibilitățile de a administra efectiv un proiect, viziune limitată în identificarea problemelor cheie și realizarea lor prin intermediul unor proiecte sau programe de succes.

Tot ca factor care stă la baza slabei pregătiri a personalului este și accesul redus la informație și lipsa programelor speciale orientate spre creșterea performanțelor formatorilor în domeniile respective.

Pentru ONG-uri sunt necesare în mod deosebit seminarii, training-uri, ateliere pentru formatori. Lipsa unor programe speciale pentru formarea formatorilor în domeniile de mare actualitate (soluționarea conflictelor, negocierea în administrația locală, rolul de lider în administrația locală, comunicarea interpersonală, analiza SWOT, procesul de planificare strategică etc.) frânează creșterea performanțelor în domeniile respective.

c) Cursuri de instruire

Pe lângă nevoile de dezvoltare care apar structurate pe domenii mari este evidentă dorința membrilor ONG-urilor pentru instruire. Instruirea apare ca modalitate eficientă de dezvoltare atâta timp cât resursele umane sunt cele care pun în mișcare organizațiile. Cursurile identificate ca fiind necesare au fost următoarele (sunt prezentate ierarhizat, în ordinea sferelor de interes):

- management financiar,
- managementul proiectelor,
- elaborarea și scrierea propunerilor de finanțare,
- colectare de fonduri,
- planificare strategică,
- negociere,
- managementul voluntarilor,
- construirea echipei,
- lucrul în rețea/colaborare,
- relații cu mass-media.

4. Aspecte legate de veniturile ONG-urilor

După cum am menționat anterior, una din problemele de importanță maximă cu care se confruntă ONG-urile este cea care ține de obținerea de resurse, în special financiare, pentru derularea de programe.

Cea mai mare parte a ONG-urilor din județul Teleorman au venituri scăzute. Organizațiile cu venituri ridicate pentru anul trecut sunt relativ puține. Ele sunt, de regulă, organizațiile care primesc un sprijin financiar constant de la parteneri și

finanțatori internaționali (Franța, Germania, Italia, Marea Britanie), în funcție de domeniile de activitate principale, nivelul de dezvoltare al ONG-urilor și disponibilitățile finanțatorilor pentru o arie de acțiune sau alta.

Este de remarcat contribuția slabă a sectorului de afaceri în sprijinirea ONG-urilor. Finanțatorii locali joacă un rol modest în finanțarea sectorului. De altfel, în relațiile cu finanțatorii locali (publici sau privați) apar probleme diferite care pun în evidență că nu există, încă, o înțelegere clară a misiunii sectorului neguvernamental în dezvoltarea societății în ansamblu.

5. Parteneriate și colaborări

La acest capitol părerile sunt împărțite. Unii reprezentanți ai ONG-urilor afirmă că au fost susținuți, de fiecare dată, atât cât s-a putut, de către autoritățile locale și centrale din județ, fără ajutorul acestora neputându-se descurca. Ei susțin că parteneriatul între ONG-uri și instituțiile publice (ministere, departamente, consilii județene, locale, primării) este satisfăcător. De regulă, autoritățile statului sunt mai receptive la activitățile în teren ale ONG-urilor, ba mai mult chiar, sunt cointeresate în diverse activități, ei fiind cei care invită și cer anumite activități în teritoriile pe care le administrează. Adeseori, ONG-urile care se ocupă de distribuirea diferitor ajutoare materiale persoanelor care fac parte din categoria social-vulnerabilă organizează această activitate împreună cu administrația locală deoarece aceasta din urmă aduce evidența celor care fac parte din categoria respectivă, astfel, asigurându-se principiul de echitate.

Alții sunt reticenți în a spune care sunt motivele din cauza cărora nu pot comunica eficient decât cu partenerii străini, care îi susțin financiar și tehnic, însă afirmă că instituțiile publice nu manifestă interes față de activități comune cu ONG-urile. Se spune adesea că mulți dintre aleșii locali și funcționarii publici nu au o viziune clară referitor la activitatea ONG-urilor din localitatea respectivă. Nu conștientizează importanța sectorului asociativ. Deseori înființarea ONG-urilor,

de jos în sus, trezește suspiciuni și bănuieli celor cu drept de a lua decizii.

Pe de altă parte, se constată o slabă și insuficientă promovare la nivel național a modelelor pozitive de parteneriat între administrația publică și ONG-uri.

Sunt cazuri destul de izolate cele în care ONG-urile locale sunt consultate de către autoritățile locale privind soluționarea unor probleme care țin de implicarea cetățenilor în decizia publică ori rezolvarea problemelor de ordin economic. Lipsesc parteneriate referitoare la procesul de pre-planificare strategică a comunității, efectuarea de analize SWOT, monitorizarea activităților etc.

Există probleme nu numai în relația ONG-urilor cu autoritățile statului sau cu reprezentanții mediului de afaceri local, ci și între organizațiile din sectorul privat care activează în domeniul social. Unele ONG-uri chiar nu sunt cunoscute în județ, nu doar de societatea civilă, ci chiar de colegi de breaslă, fie pentru că sunt nou înființate, fie că nu au avut activități vizibile la nivel local, fie pentru că nu au reușit să-și promoveze imaginea.

6. Promovarea imaginii organizației

De regulă, ONG-urile locale și membrii acestora se cunosc mai mult în manieră informală și doar puține dintre ele au reușit să fructifice și să materializeze activitățile lor specifice în parteneriate viabile. Cele mai frecvente modalități de promovare a imaginii și a activităților derulate sunt: elaborarea de pliante și broșuri; elaborare de rapoarte periodice și anuale; articolele în presă. Emisiunile radio și TV sunt slab utilizate de către ONG-uri.

7. Dotările de diferite tipuri

Problema dotărilor este strâns legată de sursele de finanțare. În cazul în care proiectele și programele oferite prevăd surse la capitolul echipament, problema dotării ONG-ului cu calculator, printer, mașină de copiat etc., este rezolvată. În cazul în care sumele oferite nu prevăd dotări majoritatea ONG-urilor nu pot organiza activități efective, cu

excepția celor de caritate care se ocupă cu distribuirea ajutoarelor umanitare.

Cele mai frecvente dotări sunt computerele, faxurile și bibliotecile. Probabil că apariția într-un procent destul de ridicat a bibliotecilor se datorează și faptului că o organizație care posedă 4 sau chiar 10 volume din diferite domenii declară că dispune de o minibibliotecă.

Mulți "se plâng" de faptul că din pricina lipsei dotărilor necesare nu-și pot îndeplini sarcinile specifice.

Acest tip de dificultăți ar putea fi diminuat prin:

- preluarea de către centre specializate de sprijin a ONG-urilor a efortului de multiplicare și difuzare în cazul unor acțiuni de dimensiuni mari;
- extinderea pregătirii utilizatorilor pentru valorificarea dotărilor;
- completarea dotării necesare desfășurării unor activități specifice în cadrul programelor (ex. programe de recalificare, ecologice, educative, campanii de presă).

8. Accesul limitat la informație

Un alt obstacol în calea dezvoltării instituționale și a personalului îl constituie accesul redus la sursele de informare. ONG-urile nu sunt înscrise și nici nu au auzit de discuțiile și forumurile virtuale, nu știu cum pot fi accesate site-urile cu sursele de finanțare. Nevoile de dezvoltare vizează următoarele domenii: asistență în implementarea de proiecte; asistență în dezvoltarea de rețele; asistență în dezvoltarea instituțională, comunicare și informare; asistență în implementarea de proiecte internaționale; asistență în instruirea liderilor; participarea membrilor organizației la cursuri.

9. Sedii și spații de funcționare

Se ridică și astfel de probleme, chiar dacă acestea nu sunt stringente la momentul actual iar până la urmă se găsesc modalități de rezolvare.

Necesitățile de spațiu pentru ONG-uri se referă, în principal, la sedii, săli pentru întâlniri publice și seminarii precum și spații pentru activități specializate. Există o serie de condiții care mențin și care vor menține această sursă de dificultăți. Acestea se referă la:

- Creșterea cererilor de spații datorită apariției concomitente a sectorului privat, ONG-uri, partide politice, instituții de presă etc.

- Starea precară a resurselor imobiliare și statutul incert al proprietății și reglementărilor din domeniu;

- Creșterea prețurilor pentru închirieri, construcții sau renovări de spații dedicate activităților publice;

Soluții propuse:

Reconsiderarea costurilor legate de spații în cadrul bugetelor programelor precum și a posibilității cofinanțării unor proiecte de construcții de spații dedicate activității ONG-urilor;

Îmbunătățirea cooperării cu instituțiile statului și cele ale administrației locale, în vederea emiterii de reglementări și decizii referitoare la proporția spațiilor atribuite în mod legal și echitabil pentru sectorul ONG-urilor.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Tot mai mult se conturează, la nivel național, necesitatea unor servicii de sprijin pentru ONG-uri, pornind de la particularitățile actuale ce țin de mediul neguvernamental din România:

- Cristalizarea unor cerințe tipice necesare desfășurării activităților legate de asistența juridică, contabilitate, informare și comunicare publică, pregătirea personalului, perfecționarea gestiunii resurselor etc.

- Dificultăți legate de aspecte administrative, manageriale sau de infrastructură;

- Specializarea treptată a activităților ONG-urilor pe domenii și grupuri țintă;

- Conturarea unor complementarități, schimburi de activități și a unei solidarități specifice ONG-urilor;

- Evitarea paralelismelor și a dispersării asistenței externe, a sponsorizării la nivel local, regional sau sectorial.

La nivel general, soluția de ansamblu ar fi furnizarea de servicii care să simplifice și să ușureze activitatea propriu-zisă a ONG-urilor. Principalele

câmpuri în care un astfel de suport ar produce efecte calitative asupra mediului ONG-urilor ar fi următoarele:

- elaborarea proiectelor și managementul derulării acestora;

- colectarea, gestiunea și difuzarea informațiilor referitoare la mediul ONG-urilor, proiectele în derulare, posibilități de cooperare;

- asistența juridică a ONG-urilor în probleme de constituire, reorganizare, contencios etc.

- activitatea contabilă a ONG-urilor în derularea cheltuielilor curente și utilizarea resurselor financiare pentru realizarea proiectelor;

- cunoașterea de către ONG-uri a proceselor sociale, economice, politice din România pentru a putea identifica mai exact nevoile reale ale grupurilor țintă, temele sensibile ale domeniilor de referință;

- editarea, multiplicarea și difuzarea mesajelor și produselor informative realizate de către ONG-uri.

Revenind pe plan local, plecând de la premisa că ONG – urile pot aduce o contribuție remarcabilă la rezolvarea problemelor din județul Teleorman, se pot face unele propuneri privind dezvoltarea lor. Nevoia de dezvoltare a sectorului neguvernamental este evidentă și poate fi soluționată pe două căi.

➤ Prima o constituie **intervențiile pe care trebuie să le acorde statul** pentru a dezvolta acest sector deoarece, el trebuie să fie interesat în aceeași măsură ca și cetățenii în crearea și dezvoltarea societății civile.

➤ Cea de-a doua o constituie **proprile activități** ale sectorului neguvernamental care au ca scop dezvoltarea ulterioară. În acest sens vom evidenția **instruirea**. Cunoștințele slabe privind formele moderne de management în administrare, a posibilităților sectorului neguvernamental scoate în evidență necesitatea organizării pentru ONG-uri a unor cursuri de instruire în care s-ar familiariza cu problemele managementului financiar, planificarea strategică, managementul proiectelor, elaborarea și scrierea propunerilor de finanțare.

➤ O altă direcție de urmat ar fi creșterea dezvoltării instituționale a ONG – urilor (găsirea identității proprii, creșterea capacității manageriale, îmbunătățirea infrastructurii existente, mai ales în ce privește echipamentele, precum și creșterea capacității de evaluare, dimensionare, reglementare, administrare, gestionare și control).

Urmare a unei mai bune organizări interne, ONG – urile vor realiza mai bine și mai repede obiectivele propuse, vor demonstra că au capacitatea de a administra resurse financiare și, crescând transparența acțiunilor lor, vor reuși să devină mai convingătoare.

Va crește astfel credibilitatea lor, ceea ce va duce nu numai la o mai mare cooperare între ele (evitându-se, astfel, paralelisme și suprapunerile de activitate), dar și o mai mare priză la public, la instituții colaboratoare și la instituții finanțatoare.

Cooperarea cu mass-media ar putea avea, de asemenea, în acest sens, un rol important.

În ceea ce privește resursele, ONG-urile ar putea avea în vedere folosirea instrumentelor economiei de piață pentru generarea de noi surse de venit. Astfel, ONG-urile ar putea lua în considerare acoperirea unei părți mai mari din bugetul lor prin resurse proprii, obținute din oferirea de servicii (consultanță, analize, studii, educație extrașcolară, publicații etc.).

Este necesară extinderea sectorului asociativ nu numai în mediul urban, cât mai ales în cel rural (acesta fiind lipsit de sprijin din partea sectorului ONG) prin organizarea unor cursuri de formare și mai ales a unor cursuri de scriere și administrare corectă a proiectelor.

COPIII ROMI PE PIATA MUNCII

Studii de caz în zonele Zabreăuți și Iacob Andrei,
sector 5, București

Arpinte Daniel
Ilie Simona
Surdu Laura
Surdu Mihai

1. OBIECTIVE ȘI METODOLOGIE

a. Obiectivele studiului¹

Studiul de față își propune să identifice principalele tipuri de munci pe care le desfășoară unii dintre copiii romi care nu au împlinit încă vârsta legală pentru muncă. Caracteristicile muncii, cauzele care-i determină pe copii să muncească de timpuriu și consecințele muncii în planul dezvoltării copiilor sunt, de asemenea, problematice abordate. Principalele obiective ale lucrării de față sunt următoarele:

- Identificarea percepției asupra muncii în cazul copiilor romi;
- Identificarea unor forme de muncă, ocazională sau permanentă, la copiii romi cu vârste de până la 16 ani;
- Identificarea principalelor caracteristici ale muncii copiilor: riscuri în cadrul procesului de muncă, modalități de obținere de muncă, durata muncii, plata, cauzele și consecințele muncii, caracteristici ale acesteia în funcție de sexul copiilor, diferențe între adulți și copii în privința muncii, vârsta de începere a muncii, identificarea angajatorilor;
- Identificarea principalelor caracteristici ale familiei și de locuire;
- Identificarea relației dintre muncă și școală: absentism, abandon școlar, programe de recuperare etc.
- Percepția serviciilor sociale și accesul la acestea;
- Identificarea activităților de timp liber în cazul copiilor;

¹ Acest studiu a fost finanțat de ILO-IPEC România.

- Identificarea principalelor aspirații ale copiilor și ale părinților în ceea ce privește viitorul copiilor lor;

b. Aspecte metodologice

Lucrarea de față are la bază o metodologie de tip calitativ, datele fiind culese prin metoda interviului în profunzime (*in depth-interview*) și a interviului de grup. Acesta din urmă nu a respectat regulile *focus-group*-ului, fiind de fapt o discuție de grup - *peer group discussion*, termen ce desemnează în sociologie și marketing un interviu de grup în care subiecții se cunosc între ei, fără însă a-l cunoaște pe moderator. Ca instrument principal de lucru am utilizat ghidul de interviu semistructurat². Metoda observației directe a constituit, de asemenea, o importantă sursă de date. Cercetarea de teren a avut loc în perioada mai-iunie 2001. Unitatea de investigație a fost familia, avându-se în vedere gospodăriile de romi, în care unul sau mai mulți copii cu vârste de până la 16 ani prestează în mod ocazional sau permanent diverse munci.

Au fost realizate 24 de interviuri individuale în 12 gospodării de romi. În fiecare gospodărie am realizat câte un interviu cu o persoană adultă (de regulă unul dintre părinți) și câte un interviu cu un copil, cu vârsta între 11 și 16 ani, care prestează diverse munci, așa cum le vom defini în secțiunea următoare. Interviuurile au fost luate separat părinților și copiilor, urmărindu-se ca pe tot parcursul desfășurării acestora să nu fie de față persoane care să denatureze răspunsurile interviuatului.

Selecția persoanelor investigate s-a realizat prin metoda *bulgărelui de zăpadă*. Astfel, după găsirea primilor subiecți care corespundeau criteriilor stabilite, li s-a cerut acestora să ofere informații despre alte persoane care să îndeplinească criteriile de selecție. Din rândul persoanelor indicate am realizat selecția persoanelor intervievate. Subiecții intervieuți au fost heteroidentificați ca romi de către persoanele care i-au recomandat.

În cadrul cercetării au fost realizate și o serie de interviuri individuale cu reprezentanți ai autorităților publice locale și ai serviciilor publice din sectorul 5. Astfel, au fost intervieuți directorul Direcției pentru Protecția Drepturilor Copilului, șeful Serviciului de Ajutor Social al sectorului 5, directorul școlii nr. 136, reprezentanți ai Secției de Poliție nr. 18. Totodată au fost realizate discuții de grup cu reprezentanți ai Fundației Familia și Ocrotirea Copilului (asistenți sociali, educatori specializați, directorul fundației și coordonator proiect) și ai Fundației Medicine du Monde (medic, asistent social, lucrător social și coordonator proiect). Fundațiile menționate furnizează servicii de asistență socială și medicală copiilor și familiilor din zona sectorului 5, preponderent copiilor și familiilor rome.

Considerăm că studiul de față are un caracter exploratoriu și nu se pot face generalizări pentru întreaga populație de romi decât cel mult cu statut de ipoteze de lucru care necesită o verificare ulterioară.

2. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Ca definiție de lucru, înțelegem prin muncă a copilului orice activitate prestată de acesta, aducătoare de venituri, produse sau resurse de timp pentru membrii familiei prin degrevarea acestora de unele din sarcinile cotidiene. În principal, putem clasifica drept muncă a copilului munca desfășurată de acesta în gospodărie, care reprezintă cel mai adesea un ajutor acordat familiei și munca în afara gospodăriei, cu caracter temporar sau permanent, prestată pentru o persoană fizică sau juridică.

Definiția de lucru propusă de către noi în acest studiu extinde sfera muncii la activități care, de regulă, nu sunt recunoscute sub titulatura de "muncă", respectiv cerșitul, spălatul parbrizelor, mici furturi pentru supraviețuire.

Am operat această includere deoarece am considerat că aceste activități, ilegale sau la limita legalității, sunt un rezultat al excluderii romilor în general și a copiilor în special din alte activități care ar putea fi caracterizate drept muncă. Analiza muncii copiilor romi investigați cuprinde nu doar activități prohibite de convenția ILO 138 din 1973 pentru copiii sub 16 ani, precum munca în fabrici de alcool, cuptoare de pâine, ateliere de croitorie, munca în construcții, munca pe timp de noapte, ci și descrierea unor munci ușoare, precum menajul în alte gospodării, ajutorul acordat patronilor și vânzătorilor sau menajul în propria gospodărie.

3. CARACTERISTICI ALE ZONELOR VIZITATE

a. Descrierea zonelor

Am evitat folosirea termenului de comunitate deoarece între locuitorii zonei în care au fost realizate interviurile nu s-au stabilit relații de organizare internă și nu există lideri formali recunoscuți ca atare de către toți rezidenții. Nu am sesizat o coeziune între persoanele intervievate care să ne permită să vorbim despre o comunitate. Din discuțiile purtate reiese că subiecții adoptă mai degrabă soluții individuale, acțiunea colectivă și întrajutorarea comunitară fiind situații de excepție.

Sectorul 5, ca zonă largă a desfășurării studiului, are o pondere relativ ridicată de copii romi, numărul acestora fiind de aproximativ 10.000, conform afirmațiilor directorului de la Direcția pentru Protecția Drepturilor Copilului, Consiliul Local sector 5 București. Privit aceiași surse ponderea romilor în totalul locuitorilor acestui sector ar fi de aproximativ 30%.

În cadrul sectorului 5, zonele vizitate, Zabărăuți și Iacob Andrei, au o pondere mai ridicată de romi. Specific colectivităților vizitate este fenomenul de

recluziune², descris ca izolare socio-economică a populației de romi după criteriul apartenenței etnice.

b. Caracteristici ale locuirii

Spre deosebire de zona Iacob Andrei, unde populația este neomogenă etnic, în Zabărăuți sunt preponderent romi (1200 – 1300 de locuitori din care $\frac{3}{4}$ sunt romi)³. Majoritatea locatarilor din zona Zabărăuți – ghetouri locuiesc fără acte legale de proprietate în blocuri cu destinația de locuințe sociale. Probabil că provizoratul și lipsa actelor de proprietate conduc la lipsa simțului proprietății și absența preocupării pentru spațiul locuit. Blocurile confort III sunt lăsate în paragină, spațiile și utilitățile comune sunt într-o stare avansată de degradare sau inutilizabile.

De asemenea, în zona Iacob Andrei, blocurile confort III au un grad accentuat de degradare. Investițiile în spații și utilități sunt cvasiinexistente. Cu excepția câtorva locatari, care acordă un interes crescut proximității spațiului propriu de locuit, spațiile comune (holurile scării de bloc, împrejurimile blocului, instalațiile electrice comune) sunt într-o stare avansată de deteriorare.

Spațiul de locuit insuficient a determinat căutarea unor soluții pentru suplimentarea acestuia. Astfel, sunt locatari care au efectuat intervenții neautorizate improvisând balcoane suspendate, în exteriorul locuinței. Acestea lasă impresia unui permanent pericol, la care sunt expuși nu doar proprietarii, ci și vecinii sau trecătorii.

În câteva cazuri am întâlnit locuind într-o cameră confort III , 8, 9 sau chiar 11 persoane. Suprafața unor astfel de locuințe nu depășește 12-14 mp. Cu excepția televizorului, întâlnit în majoritatea situațiilor, în general locuințele nu sunt dotate cu bunuri de uz îndelungat. O caracteristică a majorității gospodăriilor vizitate este absența frigiderului. Acest lucru se datorează lipsei de resurse, lipsei

de spațiu și comportamentului de consum determinat de sărăcie. Mobilierul este sărăcăcios, vechi și insuficient pentru nevoile familiei. De exemplu, familiile numeroase dispun de un pat și eventual o canapea extensibilă. Deși mobilierul și dotările au un grad de uzură ridicat, în multe cazuri sunt bine întreținute.

c. Accesul la serviciile de asistență socială

Insuficiența veniturilor, condiții dificile de locuit, lipsa locurilor de muncă sunt doar câteva motive care ar justifica pentru mare parte din familiile vizitate includerea în programe de asistență socială. În realitate, autoritățile publice locale asigură forme de sprijin pasive focalizate pe arii restrânse ale problematicii de asistență socială și cu grad redus de acoperire.

4. CARACTERISTICI ALE FAMILIEI

a. Caracteristici demografice

Caracteristic pentru familiile vizitate este faptul că sunt familii numeroase, cu două excepții având peste 5 membri, trăind laolaltă trei sau chiar patru generații. În mai mult de jumătate dintre cazuri părinții sunt separați. Nu întotdeauna separarea (divorțul) are la bază o hotărâre judecătorească. În alte cazuri, motivul dezorganizării familiei îl constituie aflarea unuia dintre părinți (de regulă capul familiei) în detenție sau părăsirea domiciliului de către mamă. Chiar și atunci când tatăl este membru al familiei, el ia rareori parte la creșterea copiilor, fiind plecat la munci care îi ocupă întreaga zi. Uneori, copiii se află sub supravegherea bunicilor, fiind luați în plasament/încredințare de către aceștia. Am întâlnit și situația în care copiii sunt internați într-o instituție rezidențială de ocrotire. Soluția internării este justificată de părinți prin faptul că familia traversează o situație de criză care nu ar fi permis acestuia să acorde îngrijirea necesară copilului. De asemenea, unii părinți afirmă că internarea copilului este pe termen limitat echivalând cu un răgaz acordat familiei pentru depășirea situației de criză.

² Vezi Liegeois Jean Pierre (1994)

³ Estimare a medicului de la Fundația Medicină du Monde.

De asemenea, am întâlnit concubinajul, ca o formă de conviețuire. Izolat, am întâlnit și cazuri de conflicte familiale care au loc pe fondul consumului de alcool și al violenței domestice între soți.

b. Identitate

Deși familiile intervievate sunt heteroidentificate ca fiind de etnie romă, părinții interzic copiilor să intre în anturajul “țiganilor”. În acest caz, elementul etnic servește la identificarea unui grup anomic, generator de norme și comportamente deviate. Elementele considerate definitorii pentru identitatea de țigan țin în primul rând de apartenența la limba romani și la un set de norme, valori și comportamente (de regulă deviate), diferite de cele ale majorității.

Delimitarea de țigani în cazul subiecților intervievați constă în faptul că aceștia consideră că au parcurs un proces de românizare ce presupune asimilarea normelor majorității.

c. Pedepse și/sau abuzuri asupra copilului

Cea mai frecvent întâlnită formă de pedeapsă este interdicția copilului de a ieși la joacă. Interdicția variază ca durată de la câteva ore la câteva zile. Este dificil de apreciat când această formă de corecție intră în categoria abuzurilor. În cazurile studiate de noi, considerăm că durata interdicției și severitatea acesteia rareori poate plasa această pedeapsă în categoria de abuz.

O formă mai gravă de penalizare a copiilor este pedeapsa corporală. Bătaia nu reprezintă, în percepția părinților o formă de abuz ci o corecție necesară în scop educativ. În cele mai multe cazuri, severitatea pedepselor și frecvența cu care acestea sunt “administrare” copiilor nu justifică terminologia de abuz dacă ar fi să ne ghidăm după normele larg acceptate la nivelul întregii societăți (spre exemplu, o palmă aplicată ca răspuns la încălcarea regulilor impuse de către părinți). Pe de altă parte, în mod izolat, severitatea pedepselor corporale ne permite încadrarea acestora în categoria de abuz.

Uneori copiii nu sunt bătuți, dar sunt amenințați pentru “a se cuminti”. Amenințarea cu instituționalizarea și părăsirea domiciliului este eficientă, după cum ne relatează un părinte (“*le zic că le fac acte pentru “Cireșarii” și dacă văd că sunt răi, îi oprește acolo*”).

d. Locul de muncă.

Caracteristic familiilor în discuție este faptul că părinții au rareori un loc de muncă salariat, iar atunci când există, acesta este al tatălui: “mătură în piață”, “la spații verzi”. La acestea se adaugă tipuri de ocupare neînregistrate formal cum ar fi: “vinde în piață marfa lu’ frate-su”, “șofer, muncește cu ziua”, salahor. O altă formă de ocupare, aparținând însă femeilor, este cea din domeniul serviciilor casnice: “muncește la cucoane”, “mai gătește pe la vecini”, “mai ajută oamenii”.

Se poate spune că aceste familii sunt cel mult marginale pe piața muncii. Explicația acestui fapt rezidă pe de-o parte din nivelul de educație redus, iar pe de altă parte din practicile discriminatorii, amintite atât de subiecți cât, mai ales, de autoritățile intervievate.

Pentru o parte dintre familii, această situație se datorează pierderii locului de muncă avut înainte de 90 prin șomaj sau prin pensionare, în special de boală. De altfel probleme de sănătate ale adulților sunt adesea menționate în interviuri: “mama e bolnavă de inimă” (pensionată de boală), “tata e bolnav de rinichi”, “mama e bolnavă cu ficiații”, “sufăr de la 14 ani de spasmofilie, hipocalcemie, iar boala de inimă mi s-a descoperit la 4 ani”. Medicii care activează în Zăbrăuți au mai menționat situații de TBC pulmonar, astm și invaliditate.

e. Venituri

Veniturile dobândite sunt insuficiente, familiile intervievate aflându-se indiscutabil într-o stare de sărăcie severă. Veniturile salariale sunt extrem de rare, fiind completate/substituite cu venituri din activități de zilierat ale adulților. Pentru acestea din urmă, în unele situații, veniturile obținute sunt în natură: “prefer produse – zahăr, ulei, carne, lapte, unt” sau “aseară, de exemplu, ne-a adus o

pungă mare de căpșuni și am mâncat cu zahăr.”

Punctul de rezistență al bugetului acestor gospodării îl constituie veniturile din transferuri sociale, acestea reprezentând cea mai mare parte a veniturilor permanente. Cea mai frecventă sursă de venit permanent este alocația pentru copii, la care se adaugă alocația suplimentară pentru familiile cu mulți copii. Beneficiile/prestațiile de asistență socială cum sunt masa la cantina de ajutor social, ajutorul social, alocațiile de încredințare pentru copiii aflați în plasament/încredințare, ajutorul special și/sau gratuitățile pentru persoane cu handicap, ca și venituri de tip asiguratoriu⁴ cum sunt pensii pe caz de boală, și mai rar pensiile pentru limită de vârstă completează nucleul de bază al veniturilor. De multe ori alocația de stat pentru copii poate constitui pentru proprietarii magazinelor din zona sau vecini/cunoștințe o garanție că familia își va achita datoriile.

La acestea se adaugă veniturile obținute de copii, care sunt fie în bani, fie în produse. Uneori acestea sunt simbolice, altele însă constituie principala sursă de venit pentru familie.

Ca observație generală precizăm că în unele situații recompensa muncii copiilor nu ajunge în familie, rămânând la dispoziția copiilor. Chiar și așa, efectul muncii lor se face simțit în familie prin aceea că este satisfăcută astfel nevoia de consum a unuia dintre membri familiei.

Dat fiind că veniturile acestor familii sunt în mare parte fluctuante, estimarea lor este dificilă. Chiar dacă de la o lună la alta pot varia sensibil, ele sunt fără îndoială insuficiente (*“banii nu ne ajung nici de mâncare”*- părinte). Un indiciu al acestui fapt este acela că, în aprecierea veniturilor lor, subiecții au ca element de referință necesarul de hrană, ori studiile pe tema nivelului de trai indică această cheltuială ca fiind prioritară.

Din interviuri rezultă că aproape toate veniturile dobândite sunt cheltuite pentru acoperirea nevoilor imediate, fiind amânate cheltuielile pentru bunuri de uz

îndelungat sau cele care pot aduce beneficii pe termen lung (îngrijirea stării de sănătate, educația copiilor).

f. Alimentația

Hrana este foarte puțin diversă și insuficientă. Sunt consumate preponderent produse bogat caloric, însă cu aport nutritiv scăzut. Cartoful este un aliment care nu lipsește din enumerarea alimentelor consumate, în nici unul dintre cazuri. Alături de acesta, mai sunt menționate margarina cu pâine și ceaiul (dimineața), varza, ouăle și ciorba. Fasolea și orezul sunt alimente consumate mai rar, iar lipsa cărnii din alimentația zilnică este un fapt obișnuit. Masa gătită în familie constă de regulă dintr-un singur fel de mâncare (ciorba, mâncare de cartofi ș.a.), care se consumă deopotrivă la masa de prânz și de seară. În unele cazuri, pâinea reprezintă singurul aliment consumat la o masă.

Unii dintre copiii intervievați, beneficiari ai serviciilor de recuperare școlară oferite de către organizațiile neguvernamentale care activează în sectorul 5 frecventează programele acestor organizații tocmai pentru a obține masa gratuită oferită. În unele situații, aceasta este prima masă servită de copii în cursul zilei, iar în alte cazuri este singura. Alimentele oferite de către fundații (iaurt, portocală, brânză topită) sunt net superioare calitativ consumului din familie.

5. COPIII ROMI PE PIAȚA MUNCII

Înainte de prezentarea unei tipologii a muncii copiilor romi se cuvine să menționăm o situație întâmpinată în toate întâlnirile avute cu autoritățile locale. La solicitarea noastră privind dialogul pe tema muncii copiilor reacția imediată a fost de recul, cu argumentația că nu putem vorbi despre așa ceva în cazul copiilor romi. S-au conturat și aici două direcții: nu muncesc că nu au ce (unde) sau nu muncesc că nu este un comportament specific lor. Pe măsură ce înainta dialogul și redefineam conceptul de muncă (vezi secțiunea de mai sus) au fost menționate multe dintre activitățile care alcătuiesc

⁴Nu am întâlnit cazuri de beneficiari de ajutor de șomaj.

tipologia rezultată din interviurile cu copiii. Cel mai larg consens în privința muncii copiilor l-am obținut în legătură cu munca în gospodărie.

O altă observație se cuvine făcută în legătură cu reacția părinților, care tindeau să susțină ideea că nu muncesc copiii (*“Nu, nu muncește nimeni... unde dracu să sape? Pe bloc?”* - bunica C.) De altfel, din dialogul cu aceștia, activitățile desfășurate de copii par să fie mai degrabă “un ajutor” decât muncă propriu-zisă (vezi și secțiunea privind justificarea muncii copiilor). Atunci când în discuție este un copil la limita vârstei legale de intrare pe piața muncii discursul alternează între relația cu școala și posibilitatea/șansele de a găsi un loc de muncă (vezi secțiune relațiile cu școala).

Interviurile realizate cu copii între 11 și 16 ani, care desfășoară munci ocazionale ne conduc la următoarea tipologie a formelor de muncă:

- munci prestate în interiorul gospodăriei/în afara gospodăriei
- munci prestate în schimbul unei remunerații bănești/în schimbul unor produse
- munci predilecte pentru fete/pentru băieți
- munci cu risc ridicat/periculoase și munci nepericuloase. Muncile periculoase prezintă deopotrivă riscuri imediate (accidentări, hărțuire sexuală) și riscuri pe termen lung (afectarea stării de sănătate prin munci fizice grele, lucru pe timp de noapte etc.).

Dat fiind că legislația României nu permite angajarea persoanelor sub 15 ani, o caracteristică a tuturor cazurilor întâlnite este faptul că acești copii lucrează fără forme legale de angajare.

A. Forme ale muncii copiilor romi

O categorie distinctă a muncilor prestate de copii este cea a activităților casnice, domestice. În familiile vizitate contribuția copiilor la activitățile domestice este frecvent întâlnită, mai ales în cazul fetelor. Cu cât vârsta copiilor este mai mică, cu atât este mai probabil ca aceștia să desfășoare activități domestice.

Activitățile desfășurate de copii în cadrul gospodăriei includ:

- Menajul în gospodărie: curățenie, spălatul rufelor (pentru copii, uneori și pentru adulți), spălatul vaselor, gătitul, măturatul, aruncarea gunoiului ș.a. .
- Cumpăraturile, plata unor servicii ș.a.
- Îngrijirea fraților mai mici sau a unor persoane cu dizabilități din cadrul gospodăriei.

Pregătirea fetelor pentru căsătorie, care are loc de obicei la vârste mici, este un alt argument care justifică implicarea largă a fetelor în activitățile casnice.

Muncile din afara gospodăriei sunt extrem de eterogene și au la baza relații de muncă bazate pe înțelegeri verbale, fiind însoțite de recompense. Ele cuprind atât activități domestice, prestate pentru cunoscuți, vecini, rude, cât și activități în afara gospodăriei care implică diferite grade de risc. Activitățile casnice în afara gospodăriei diferă de munca în propria gospodărie prin aceea că sunt însoțite de o recompensă, în principal în produse sau, mai rar, financiară. Recompensa este aproape întotdeauna consumată în familie.

Menajul în alte gospodării pare să fie un tip de muncă tradițională pentru femeile rom. Copiii urmează acest model familial. Munca “la cucoane”/“la femei” este o muncă predilectă pentru fete și pentru copiii de vârstă mai mică care își însoțesc mamele atunci când acestea desfășoară astfel de activități. Uneori mama intermediază pentru copilul său un astfel de angajament de muncă. Deși câștigurile nu sunt mari, se poate vorbi de o regularitate a acestora. Fie că se duc singuri, fie că-și însoțesc mamele, copiii sunt familiarizați de timpuriu cu acest gen de muncă. Găsirea de lucru în astfel de cazuri se face prin cunoștințe (rețele informale).

În comerț, munca ocazională desfășurată pentru patronii/vânzătorii chioșcurilor din vecinătate este un alt tip de muncă frecvent întâlnit, în special în cazul copiilor de vârste mai mici. Aceasta constă în descărcat/încărcat marfă, curățenie, manipularea

mărfurilor/ambalajelor etc. Recompensa pentru activitatea depusă este oferită imediat după încheierea activității și reprezintă mici sume de bani, dulciuri sau alte produse alimentare.

În această categorie se înscriu și activitățile ocazionale din piețe, sub forma ajutorului acordat părinților comercianți sau vânzătorilor (încărcat/descărcat marfă, curățenie, vânzarea florilor etc.).

Munca în construcții este specifică băieților. Angajamentul este obținut pentru munci necalificate, de scurtă durată, cum ar fi încărcarea/descărcarea materiilor prime, materialelor de construcții, prepararea materialelor etc. Aceste munci presupun din partea copilului un efort fizic ridicat, motiv pentru care copiii mai mici de 14 ani desfășoară mai rar astfel de activități. Plata muncii se face la sfârșitul zilei sau al săptămânii de lucru, pe baza unei înțelegeri verbale anterioare cu angajatorul. Cu toate acestea, recompensa nu este garantată, subiecții menționând cazuri în care fie nu s-a respectat suma promisă, fie nu a fost efectuată plata.

Munca în unități productive

Asemeni muncii în construcții, copiii care se apropie de vârstă minimă legală de muncă, desfășoară munci cu grad mai ridicat de dificultate și, implicit, de risc. Un astfel de exemplu, este cel al unui băiat de 15 ani, care lucrează la o unitate particulară de îmbuteliat alcool, ca și cel al unei fete, care la 15 ani a lucrat la un cuptor de pâine, în schimbul de noapte, în condiții de temperatură ridicată și în condiții precare de securitate a muncii.

Fabrica de alcool este de altfel cunoscută de către cei din zona ca o potențială sursă de angajare ocazională. În pofida riscurilor implicate, fabrica de alcool este un loc de muncă predilect datorită câștigurilor substanțiale realizate, comparativ cu alte tipuri de activități. Riscurile implicate de munca în fabrica de alcool sunt date de condițiile grele de muncă: pericolul de accidentare cu cioburi, datorate exploziei sticlelor în procesul de îmbuteliere, munca în condiții de mediu neprielnice (umiditate excesivă, vapori de alcool, lipsa igienei). Lipsa de securitate a muncii este însoțită și

de lipsa unei asistențe medicale corespunzătoare.

Croitoria este un tip de muncă care se situează mai degrabă la nivel aspirațional. Croitoria este percepută ca o meserie specifică fetelor. Mulți dintre subiecții de sex feminin (copii și părinți deopotrivă) au în vedere cursuri de croitorie la o școală profesională. Cu toate acestea, n-am întâlnit decât un singur caz în care o fată de 16 ani a lucrat, printre altele, la o croitorie, fără a avea însă specializarea necesară.

Culesul fructelor și legumelor se poate subsuma activităților agricole sezoniere. Astfel de munci sunt însoțite de recompense în produse și /sau financiare.

B. Munci asociate copiilor romi

Vom descrie aici câteva dintre activitățile practicate de către copiii romi, așa cum apar ele în percepția autorităților intervievate. Faptul că astfel de activități se regăsesc în mică măsură în interviurile cu copiii și părinții lor poate indica prezența unui stereotip (în cazul autorităților), o formă de a ascunde implicarea în activități etichetate negativ, la limita legii (în cazul subiecților) sau poate fi un efect al selecției nereprezentative.

Micul comerț cu flori, produse nealimentare etc. În general, în astfel de activități copiii își ajută părinții sau le substituie munca. Avantajul folosirii copiilor în micul comerț de către adulți constă în sustragerea de la prevederile legale privind autorizațiile de vânzare. Copiii sub 16 ani scapă de regula măsurilor contravenționale în cazul unor astfel de infracțiuni.

Furtul în piețe este o activitate prin care copiii asigură hrana, minimal și pe termen scurt, pentru ei și familiile lor. Este un tip de activitate despre care menționează atât copiii și părinții lor, cât și autoritățile. În primul caz, de obicei se fac referiri la alții și nu la propria situație. Dacă totuși aceasta se întâmplă acuza este

adusă “anturajului”, incluzând aici de fapt orice tentație care poate să apară.

În opinia reprezentantului poliției interviuat furtul în piețe nu reprezintă o infracțiune în anumite circumstanțe.

Cerșitul este o activitate pe care autoritățile o asociază copiilor și prin care se obțin resurse minimale de supraviețuire. În privința acestei forme de venit trebuie menționat că a fost asociată mai degrabă copiilor nerromi, decât romilor.

Dealeri de droguri, prostituție

Alte forme marginale de câștig – obținerea de deșeuri refolosibile; spălatul parbrizelor/mașinilor.

C. Caracteristici ale muncii copiilor

Identificarea surselor de muncă

Modul de găsimă a locului de muncă diferă de la caz la caz. Astfel, uneori copiii sunt luați la muncă de către părinții lor pentru a-i ajuta la diverse activități în care aceștia sunt implicați. În alte cazuri există rețele informale de lideri din comunitate (șefi de echipă) care facilitează angajarea rezidenților și, implicit, a copiilor în munci ocazionale. În fine, relațiile informale dintre copii sau dintre copii și adulți (din afară sau din interiorul colectivității) reprezintă o altă modalitate de a găsi de lucru. În mod izolat, copiii își caută activ de lucru, mergând la poarta diverselor întreprinderi și solicitând angajarea pentru diferite activități.

Durata muncii

Cel mai adesea, muncile prestate de copii sunt ocazionale. Domeniul de activitate și specificul unora dintre activitățile prestate de copii (în construcții, la cules, munca în piețele agro-alimentare) ne permit să vorbim despre o anumită sezonabilitate în privința muncii copiilor. În privința duratei, se pot diferenția activități de câteva ore pe zi, câteva zile, “pană termină lucrarea” sau care se pot întinde de-a lungul a mai multor luni de zile.

Plata muncii

Recompensele pe care copiii le primesc sunt cel mai adesea consumate în familie. Bani sunt utilizați în folosul întregii familii, mama fiind, de regulă, gestionarul resurselor câștigate de copii. Am observat că cedarea câștigurilor în folosul familiei coincide în toate cazurile cu voința copiilor, neexistând nici o impunere din partea părinților. Acest lucru reflectă un nivel ridicat de maturitate din partea copiilor. Uneori copiii au libertatea de a folosi în interes personal o parte din banii câștigați, caz în care aceștia își cumpără obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte.

Pentru același tip și volum de muncă, plata copiilor este mai scăzută decât în cazul adulților. Putem vorbi de un alt tip de discriminare între copii și adulți pe piața muncii. Recompensa mai scăzută în cazul copiilor reprezintă un “avantaj” în favoarea copiilor în a găsi oportunități de muncă. Angajatorii sunt tentați să caute forța de muncă cea mai ieftină pentru activitățile necalificate, preferând prin urmare copiii.

Riscuri implicate de muncă

Deteriorarea stării de sănătate: accidente de muncă, munca pe timp de noapte, munca în condiții de mediu periculoase și neigienice (temperaturi ridicate, umiditate excesivă, vapori de alcool, pericol de accidente etc.).

Încetarea educației școlare și diminuarea “șanselor de viață”. De cele mai multe ori revenirea pe piața muncii coincide cu întreruperea școlarizării.

În cazul fetelor există și amenințarea practicilor de hărțuire sexuală.

D. Justificarea muncii copiilor

Antrenarea copiilor în diferite forme de câștig este încurajată de către familie datorită faptului că aduce o ameliorare a situației economice a familiei pe termen scurt. Sunt eludate însă consecințele pe termen mediu și lung: îngustarea perspectivelor copiilor (întreruperea cursurilor școlare, urmată eventual de imposibilitatea reînscriserii),

privarea copilului de potențialele oportunități, diminuarea “șanselor de viață”⁵, maturizarea precoce a copiilor, afectarea stării de sănătate.

În condiții de sărăcie extremă, se pare că în anumite comunități încurajarea copiilor să muncească reprezintă o normă comunitară. Ca și în cazul comunităților rurale, în cazul comunităților de romi munca este o abilitate care trebuie însușită încă din copilărie.

În concepția subiecților intervievați munca îndeplinește următoarele funcții:

- formă de educație
- achiziție a unui set de abilități necesare unei viitoare soții. Lipsa unor acumulări de resurse materiale, care să se constituie într-o zestre determină substituirea acesteia cu o “zestre de abilități” necesare unei viitoare soții
- experiență utilă pentru formarea profesională
- formă indirectă de internalizare a obedienței (supunere, respect);
- facilitarea adaptării la statutul de adult (asumarea responsabilităților)

Cei mai mulți părinți consideră că vârsta acceptabilă pentru a putea trimite copilul la muncă este vârsta de 14 ani, când cei mai mulți copii încheie sau părăsesc sistemul de educație. Intrarea pe piața muncii este condiționată și de dezvoltarea biologică a copilului. Astfel vârsta la care un copil este considerat de către unii angajatori și/sau părinți apti pentru muncă se situează în cele mai multe cazuri între 14 și 16 ani.

În concepția autorităților, sărăcia este factorul determinat care grăbește intrarea copiilor romi pe piața muncii.

6. RELAȚIA DINTRE ȘCOALĂ ȘI MUNCĂ

Școala reprezintă cel mai adesea modul prin care copiii dobândesc în mod formal abilitățile necesare pentru intrarea pe piața muncii în poziții necalificate (în cazul obținerii diplomei de 8 clase). Mai rar, în cazul romilor, școala reprezintă mijlocul de a dobândi o diplomă/meserie

care să le permită prestarea unor munci calificate. Într-un număr mare de cazuri însă dobândirea diplomei de 8 clase sau a celei de absolvent de școală profesională rămâne la stadiul de aspirații. Acest lucru nu semnifică faptul că părinții nu ar fi conștienți de beneficiile aduse de școlarizare, ci mai degrabă că situația precară îi împiedică să-și susțină copiii pentru a achiziționa nivele mai ridicate de școlaritate.

În timp ce munca le asigură copiilor dobândirea unor abilități necesare pentru supraviețuire în viitorul imediat, având în acest sens valențe educative pentru adaptarea copiilor la statutul de membri ai unei comunități sărace, școala reprezintă perspectiva pe termen lung, soluția ieșirii din sărăcie, o soluție dorită, dar dificil de atins. Școala, ca și munca, aduce cu sine o serie de gratificații, dar în timp ce gratificația muncii este una imediată și palpabilă, cea oferită de școală este doar una presupusă, îndepărtată, mai ales în condițiile în care părinții sau alți membri ai familiei nu au dobândit nivele de școlaritate ridicată. Absența modelelor în proximitatea imediată reduce conștientizarea beneficiilor școlarizării. Orientarea spre perspectiva de scurtă durată în detrimentul investiției pe termen lung semnifică în fapt adaptarea membrilor comunităților sărace la condițiile de deprivare relativă la care sunt supuși. Putem caracteriza acest tip de alegere/tip de comportament ca un gen de infantilism⁶ datorat experimentării sărăciei extreme.

Pentru părinții romi intervievați școala are o valoare esențială, chiar dacă în plan acțional nu sunt activi în orientarea copiilor către școală, în controlul copiilor și în menținerea unei legături cu școala.

Nivelul de școlaritate relativ scăzut atins de copii nu reflectă o lipsă de

⁶ Teoriile psihologice ale amânării gratificației (Freud 1959), teorii testate empiric în cazul copiilor, arată că aceștia vor prefera o răsplata imediată de valoare mai mică în schimbul unei recompense mai mari, dar mai îndepărtate. Amânarea gratificației imediate este specifică comportamentului matur, în timp ce preferința pentru răsplata imediată este specifică copiilor sau adultului infantil.

⁵ Ralph Dahrendorf

valorizare a școlii, ci mai degrabă nivelul de școlaritate pe care și-l pot permite să-l achiziționeze în condițiile constrângerilor materiale și ale priorităților familiale orientate spre supraviețuire.

Prezența școlară este relativ ridicată, motivul principal fiind obținerea alocației pentru copii, care este condiționată de numărul de absențe.

Atunci când copiii lipsesc de la școală acest lucru se datorează în principal găsirii unor oportunități de câștig prin muncă.

În majoritatea cazurilor, performanțele școlare sunt scăzute și se datorează:

- o stării de sărăcie (alimentație deficitară, lipsa rechizitelor, a cărților, a îmbrăcăminte și încălțăminte),
- o condițiilor de locuire (spațiul de locuit este de regulă constituit dintr-o singură cameră pentru întreaga familie)
- o conflictelor interfamiliale frecvente.

În ciclul gimnazial, abandonul elevilor romi este masiv, clasa a cincea constituind un prag pentru mulți dintre elevii romi, puțini dintre ei depășind nivelul clasei a șasea sau a șaptea. Unul din mecanismele abandonului este repetenția succesivă (3 ani la rând), fapt ce implică depășirea vârstei legale de admitere în școală. În fine, nu sunt puține cazuri de întrerupere voită a școlarizării pentru a se angaja permanent într-o activitate productivă, în special în cazul băieților. 13-15 ani este intervalul de vârstă la care copilul este considerat suficient de bine dezvoltat fizic pentru a intra pe piața muncii. În cazul unora dintre fete acesta este considerat potrivit pentru măriș. Alternativele menționate reprezintă soluții individuale de dobândire a independenței economice față de familia de bază, care nu-i mai poate susține.

Abandonarea școlii semnifică pentru părinți încetarea dependenței economice a copilului și trecerea acestuia la statutul de “adult”, care participă în mod egal la procurarea resurselor familiei pentru satisfacerea nevoilor de bază. Deși aflat la o vârstă la care în mod legal ar trebui să i se asigure întreținerea de către părinți, copilul pierde în fapt statutul de

dependent. Astfel, copilul care nu mai merge la școală este considerat apt să muncească ca să se întrețină singur. A merge la școală semnifică o relativă dependență a copilului de familie, considerându-se însă că munca este complementară școlii și asigură copilului o parte din resursele necesare școlarizării.

O parte dintre copiii care au abandonat sunt beneficiari ai programelor de recuperare școlară desfășurate de organizații neguvernamentale din zonă. Programele includ instruirea individualizată a copiilor, în funcție de vârstă și nivelul de pregătire atins de aceștia, activități de recreere și de timp liber (jocuri, teatru, vizionări de spectacole etc.) și oferirea unei mese gratuite. Aceasta din urmă pare să fie principalul motiv al frecventării unor astfel de programe. O parte dintre beneficiarii acestor programe sunt reintegrați în sistemul public de învățământ.

7. ACTIVITĂȚI DE TIMP LIBER

Activitățile de timp liber în cazul copiilor care muncesc nu diferă de cele ale celorlalți copii. Timpul acordat activităților de timp liber este mai redus în cazul copiilor care muncesc și îl regăsim comasat în zilele de weekend.

Activitățile de timp liber sunt de regulă comune ambelor sexe și includ socializarea “din fața blocului”, jocuri specifice copilăriei (șotron, leapșa, de-a v-ați ascunselea), precum și jocuri sportive (fotbal, volei, “tenis cu piciorul”). Jocul de cărți este întâlnit și el printre preferințele copiilor. Diferența dintre sexe constă în faptul că băieții preferă jocurile sportive și, în special, fotbalul, iar fetele preferă plimbările în parcuri sau în proximitatea cartierului.

Privitul la televizor poate fi inclus în activitățile de timp liber. Consumul TV este practicat de regulă fără discernământ, probabil și datorită condițiilor de locuit (în spații mici, împreună cu adulții). Privitul la televizor este mai mult decât o activitate de timp liber: este atât un mijloc de socializare, cât mai ales o modalitate de a eluda realitatea imediată.

Alături de televizor, grupul de referință, anturajul, reprezintă principalul agent al socializării în condițiile în care, în unele cazuri, aportul părinților este minimal.

În timpul săptămânii resursele de timp liber ale copiilor sunt relativ limitate, rezumându-se la două-trei ore de joacă pe zi, din cauza constrângerilor impuse de școală sau de muncă. Timpul liber "se dilată" în weekend, "de vineri până luni" copiii beneficiind de o mai mare libertate, de mai puțină supraveghere. Intervenția părinților se reduce doar la fixarea intervalelor orare în care copilul se poate juca. Copiii sunt nesupravegheați chiar și la vârste mici, considerate de regulă ca necesitând o mai mare atenție din partea părinților.

Adeseori, mai degrabă cu caracter preventiv, părinții utilizează corecții/pedepse pentru depășirea programului de timp liber acordat.

A lipsi un copil de ieșitul pe afară este una dintre cele mai frecvente pedepse pe care am întâlnit-o, atât în răspunsurile copiilor, cât și ale părinților. Părinții au făcut referiri atât la copiii lor, cât și la propria copilărie. A interzice copilului să iasă afara nu este doar cea mai frecventă pedeapsă pe care am întâlnit-o, dar, exceptând bătaia, este considerată una dintre cele mai grele pedepse pe care un părinte o poate aplica copilului său. Această nevoie a copiilor romi de a dispune de timp liber, de timp petrecut în afara casei poate avea la baza o nevoie crescută de libertate.

Unii dintre copiii intervievați declarau că se înțeleg mai bine și preferă să se joace cu copiii din vecinătate decât cu colegii de școală. Preferința pentru vecinii de bloc poate să însemne că avem de-a face cu colectivitate relativ închisă, care oferă copiilor sentimentul securității. În aceste condiții, școala și regulile ei sunt percepute ca fiind în afara comunității, ca fiind mai puțin securizante pentru copiii din cartierul vizitat (Iacob Andrei).

8. ASPIRAȚIILE – ADAPTARE VS. IDEAL

La nivelul aspirațiilor copiilor intervievați putem sesiza două planuri. Astfel putem distinge aspirațiile realiste și idealurile.

Aspirații realiste

Aceste aspirații corespund condițiilor și posibilităților reale și au șanse ridicate de reușită. Aspirațiile din această categorie sunt cel mai adesea rezultatul internalizării valorilor de referință ale părinților și preluării așteptărilor acestora. Aceste proiecții sunt mai degrabă rezultatul unor constrângeri impuse de situația socio-economică actuală a familiei fiind alegeri dintr-un set limitat de opțiuni.⁷ Surprinde realismul copiilor în formularea acestui tip de aspirații și maturizarea lor precoce.

Meseriile vizate de copii pe acest prim palier al aspirațiilor merg de la simpla posesie a unui loc de munca, indiferent în ce domeniu (*muncitor, femeie de serviciu*) până la meserii specifice (*vânzătoare, croitoreasă, maseuză, polițist*).

Idealuri

Idealurile apar mai rar în cazul copiilor intervievați decât aspirațiile realiste, în special în cazul în care copiii au abandonat școala. Școala reprezintă în acest sens un "suport" pentru idealuri. În unele cazuri idealurile se suprapun aspirațiilor realiste generând un conflict latent. Este în fapt conflictul între real și ideal în jurul căruia se produce maturizarea individului.

Pe al doilea palier al aspirațiilor cele mai citate meserii sunt: *avocat, polițist, actriță, fotbalist*. Fiecare dintre aceste poziții de status poate reflecta în planul conștiinței satisfacerea unor frustrări provenite din nevoi precum nevoia de justiție, de dreptate, de egalitate, de securitate, de succes, de a se afla în centrul atenției, de a ieși din poziția marginală, de a-și îmbunătăți imaginea de sine.

⁷ "Sour grapes" în termenii lui **Elster** sau formare adaptativă a preferințelor prin pervertire a raționalității: în prezența constrângerilor dorești numai ce poți să ai.

Senzația pe care o lasă discuțiile cu copiii este cea a unor persoane maturizate ca urmare a mediului social în care trăiesc (experiența muncii, violența, sărăcia, deprivarea). Aspirațiile profesionale ale copiilor sunt condiționate de aspirațiile legate de terminarea școlii. Faptul că majoritatea acestor copii își dau seama că nivelul de instrucție atins le condiționează realizarea în plan profesional denotă, de asemenea, o gândire matură.

Absolvirea a 8 clase și a școlii profesionale, mai rar, a liceului, sunt cele mai frecvent întâlnite dorințe ale părinților vis-à-vis de viitorul copiilor lor. Spre deosebire de copii, nici unul dintre părinți nu s-a gândit că vreunul dintre copiii lor ar putea urma facultatea.

Bibliografie

Prof. Cochrane Peter, Head of Advanced Applications & Technologies, BT Research Laboratories, Ipswich, United Kingdom. Delay în

Removing Delay MEDIACOMM'95 - THE INFORMATION AGE April 11-12, 1995 Grand Harbour Hotel, Southampton, United Kingdom

Dahrendorf Ralf, The modern social conflict : an essay on the politics of liberty, New York, Weidenfeld & Nicolson, 1988.

Edmunds Holly, The Focus Group, Research Handbook, NTC Business Books, 1999

Elster Jon, Sour Grapes: Studies în the Subversion of Rationality. Cambridge University Press, 1983

Gray John Ph.D, Children Are From Heaven: Positive Parenting Skills for Raising Cooperative, Confident, and Compassionate Children, Harper Collins, 2001

Langer Ellen J. The Power of Mindful Learning, Addison Wesley Longman, Inc. 1998

Legeois Jean-Pierre, Romă, Gypsies, Travellers, Council of Europe Press, 1994

INTERVENȚIA POLIȚIEI ÎN CAZURILE DE ABUZ ASUPRA COPILULUI

Prof. univ. dr. Pavel Abraham

Drd. Victor Nicolăescu

Problematica drepturilor copilului a constituit, constituie și va reprezenta în permanență, una din temele dominante ale vieții politice și ale dezbaterii publice, nu numai din România, ci și în întreaga lume în dificila încercare de aflare a unor răspunsuri la multiplele și complexe probleme legate de existența umană.

Pentru societatea românească, problematica drepturilor copilului a căpătat dimensiuni deosebite în ultimii ani, consecință a proceselor economico-sociale inerente perioadei de tranziție, precum și a efectelor negative manifestate prin apariția și extinderea fenomenului “copiii străzii”, amplificarea participării copiilor la comiterea de fapte antisociale, creșterea gradului de violență și insecuritate în mediul intrafamiliar, școlar sau de grup, sporirea riscului de victimizare, insuficiența programelor de ocrotire și protecție, inclusiv prin măsuri de adopție, etc.

Problematica referitoare la protecția copilului nu poate fi abordată în afara politicilor sociale, de familie și de educație, în gestionarea cărora Ministerului Administrației și Internelor îi revin sarcini specifice.

În baza studiilor criminologice și a evaluărilor efectuate de Poliția Română, au fost identificate grupuri-țintă și grupuri vulnerabile cu potențial criminogen și de victimizare, cu privire la care se întreprind măsuri de prevenire și de protecție astfel:

Grupuri țintă:

- Copiii aflați în conflict cu legea;
- Copiii străzii;
- Copiii abandonati sau aflați în risc de abandon de propria familie;
- Copiii neglijati, maltratați sau abuzați;

- Copiii care ajung la vârsta majoratului în instituții rezidențiale de protecție;

- Copiii instituționalizați.

Grupurile vulnerabile considerate a avea potențial criminogen și de victimizare crescute se identifică a fi:

- copiii străzii;
- copiii maltratați;
- copiii consumatori de droguri, alcool și substanțe toxice volatile;
- copiii proveniți din familii numeroase, cu situație economică precară sau cu structură dezorganizată.

Problematica drepturilor omului, în general, și a drepturilor copilului, în special, și activitatea forțelor de ordine publică a devenit una din coordonatele fundamentale ale amplului proces de reformare post-revoluție a Ministerului Administrației și Internelor.

În acest sens, la nivelul Internelor a fost înființat Comitetul pentru Drepturile Omului și Dreptul Umanitar, ca organ consultativ al ministrului pe probleme referitoare la promovarea și protecția drepturilor omului și aplicarea dreptului umanitar în și de către Ministerul Administrației și Internelor, existând, în prezent, peste 200 de comitete și comisii pentru drepturile omului și dreptul umanitar, în toate unitățile centrale și teritoriale. Activitatea de formare și perfecționare a pregătirii în domeniu a lucrătorilor ministerului s-a concretizat de către Comitetul pentru Drepturile Omului și Dreptul Umanitar atât prin organizarea unor cursuri interjudețene, cât și prin difuzarea unor publicații de specialitate editate de Ministerul de Interne sau în colaborare cu alte instituții și organizații cu activitate în domeniu.

Astfel, Ministerul Administrației și Internelor este unul dintre actorii sociali

responsabili de aplicarea și monitorizarea Planului Național de Acțiune pentru Prevenirea și Combaterea Abuzului Sexual și Exploatării Sexuale a Copiilor în Scopuri Comerciale (2001-2004).

Activitățile cele mai importante pentru instituția pe care o reprezintă în ceea ce privește prevenirea și investigarea cazurilor de abuz asupra copiilor au fost:

- Îmbunătățirea procedurilor de audiere/interogatoriu a copiilor care au suferit abuzuri sexuale sau au fost constrânși să se prostitueze. Aceste proceduri vizează locul unde se desfășoară audierea/interogatoriul și modalitățile de desfășurare a audierii/interogatoriului. Orice copil victimă a abuzului sexual este traumatizat. Condiția pentru ca acest copil să spună ceea ce a trăit este legată în primul rând de asigurarea unui loc, a unei încăperi în care el să se simtă protejat și apărat. În al doilea rând el trebuie ajutat de către polițist să își spună istoria. În al treilea rând, polițistul care audiază trebuie să consulte psihologul care însoțește copilul în legătură cu eventualele întrebări sau subiecte care pot traumatiza copilul prin simpla lor verbalizare.

Una dintre prioritățile Ministerului Administrației și Internelor este aceea a creării unor camere special amenajate (aparatură de înregistrare video audio, un set de păpuși anatomice care pot fi utilizate pentru validarea abuzului sexual de către psihologul care însoțește copilul la audiere, etc.) în cadrul secțiilor de poliție. Aceste camere ar trebui dotate și cu jucării care au rol de « liniștire și securizare » a copilului victimizat, dar și rol de diagnosticare a abuzului.

- Asigurarea, pe tot parcursul procedurilor judiciare și administrative, a caracterului confidențial al dosarelor de abuz sexual, păstrându-se dreptul copiilor la respectul vieții private, evitându-se difuzarea de informații referitoare la identitatea și alte coordonate ale acestora.

- Realizarea unor parteneriate operaționale cu actorii sociali responsabili de protecția copilului în vederea dezvoltării unei politici naționale coerente de prevenire a abuzului sexual asupra copilului.

- Crearea unei baze de date privind pedofili și deținătorii de materiale pornografice.

- Formarea profesională inițială și aprofundată a polițiștilor care audiază și instrumentează cazurile de copii victimizați prin abuz sexual. Sesiunile de formare a polițiștilor au avut ca scop dezvoltarea de cunoștințe, competențe și calități care să le permită să acționeze eficient, în deplin respect al drepturilor copilului și în acord cu deontologia profesională.

- Dezvoltarea capacității ofițerilor de poliție de a combate cele mai grave forme ale muncii copiilor (prostituție, pornografie, proxenetism, vânzare, trafic), implicarea copiilor în alte practici ilicite (producția, deținerea, consumul, traficul de stupefiante).

- Elaborarea, în parteneriat cu societatea civilă, a unor programe coerente la nivel național de promovare a drepturilor copilului, așa cum sunt ele stipulate în Convenția Drepturilor Copilului. Beneficiarii direcți ai acestor programe sunt copiii, familiile acestora, alți profesioniști implicați în instrumentarea cazurilor de abuz sexual, jurnaliști.

- Crearea, editarea și difuzarea unor materiale informativ-educative referitoare la consecințele medicale, psihologice și sociale ale abuzului sexual în scopul prevenirii abuzului și exploatării sexuale a copiilor.

- Dezvoltarea unei noi proceduri de investigare nonpunitivă și de raportare a experienței traumatizante suferită de copilul abuzat sau exploatat sexual, astfel încât să se evite abuzul emoțional al acestuia în timpul investigației, iar interogatoriul să se desfășoare pe principiul respectării drepturilor copilului și a vulnerabilității lui, proceduri care să fie combinate cu sistemul legal de asistare și protecție.

- Asumarea de către polițiștii care instrumentează cazurile de abuz sexual a rolului de membru al unei echipe interinstituționale și multidisciplinare care are ca scop adoptarea celei mai bune decizii în acord cu interesul superior al copilului.

Nu în ultimul rând, aş dori să precizez că responsabilitatea Ministerului Administraţiei şi Internelor gravitează în jurul ideii că personalul acesteia se află în slujba cetăţeanului şi a societăţii civile, a acţionat permanent atât pentru cunoaşterea şi aplicarea corectă a standardelor în domeniul respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, care reprezintă nu numai o obligaţie juridică, ci şi o îndatorire profesională a lucrătorilor ministerului, cât şi pentru manifestarea unei fermităţi deosebite faţă de cei care încalcă normele care garantează unele drepturi şi libertăţi ale persoanelor, în condiţiile unei transparenţe totale.

Rolul poliţistului în instrumentarea cazurilor de abuz sexual cu victime-copii

În activitatea sa cotidiană, poliţia este într-o foarte mare măsură dependentă de victimele criminalităţii. Excluzând tipurile de infracţiuni care sunt definitorii prin sesizarea din oficiu a organelor de poliţie, majoritatea infracţiunilor sunt înregistrate la poliţie de cetăţenii oneşti, proporţia covârşitoare fiind reprezentată de victime. De asemenea, în întreg lanţul judiciar, victimele reprezintă elementele cheie în identificarea infractorului. În acest sens, se poate spune că poliţia are nevoie de victimele infracţiunilor şi această nevoie se concretizează în asigurarea cooperării cu victimele criminalităţii.

În Declaraţia principiilor de bază privind justiţia în cazurile crimelor şi abuzului de putere, adoptată de Adunarea Generală a ONU în sesiunea a XIV-a, din 17.09 - 18.12.1985, victima este definită ca aceea persoană care, individual sau colectiv a suferit o vătămare constând într-o atingere adusă integrităţii sale fizice sau psihice, o suferinţă morală, o pierdere materială sau o încălcare a drepturilor ei fundamentale, din cauza unor activităţi sau unor omisiuni care contravin legilor penale în vigoare ori reprezintă încălcări ale normelor naţionale în materia drepturilor omului.

Sistemele moderne de drept reglementează diferit şi de cele mai multe ori incomplet domeniul protecţiei victimelor, ceea ce justifică într-o anumită măsură tendinţa generală de reţinere a

acestora de a participa la procesele intentate agresorilor, ceea ce constituie un obstacol major în derularea firească a procesului penal. Iată de ce, contactarea victimei cât mai curând posibil după declanşarea măsurilor de instrumentare a cauzei are, în general, ca efect reducerea riscului ca aceasta, în urma unor posibile acţiuni de intimidare declanşate de agresor, să evite participarea la procesul penal, constituindu-se totodată un sprijin moral, cu implicaţii benefice asupra soluţionării cazului.

În general, la nivelul diferitelor sisteme de drept, în procesul urmăririi penale şi fazei de judecată, victimele se pot aştepta să joace trei roluri: acuzator, reclamant civil şi martor. În aproape toate sistemele de justiţie, victimele sunt aşteptate, şi câteodată presate, să adopte rolul de martor. Problema cheie se concentrează asupra modului în care va fi tratată victima-martor de către sistem, procesele penale implicând adversari şi adversităţi, înfrângerii şi victorii, învingători şi învinşi. Este sarcina apărării să arunce o notă de îndoială asupra pretenţiilor şi probelor pe care le aduc martorii în proces. Mai mult, se va încerca totul pentru a fi un martor ce este inconsistent, fără informaţii precise, dezordonat, lipsit de încredere sau cu o atitudine care nu poate să ofere certitudinea săvârşirii unei fapte. Victimele şi învinuţii, acuzarea şi apărarea vor derula un joc care lasă fără protecţie partea care a suferit cel mai mult: victima. Victimele vin în instanţă presupunând că este un proces care le va confirma prejudiciile materiale sau morale care le-au fost aduse, dar descoperă că probitatea lor este pusă sub semnul întrebării în plin proces. Ele intră într-un sistem ca părţi care nu au cunoştinţele necesare de a realiza o prestaţie profesională, din acest motiv fiind definite ca intruziuni ale neprofesioniştilor. De asemenea, victimele trebuie susţinute cu mijloace materiale care să asigure protecţia, fizică şi psihică, în faţa „agresiunii” care se poate întâmpla în instanţă.

În acest sens, trebuie recunoscut rolul major pe care îl au structurile de

poliție în realizarea legăturii dintre parchet, instanța de judecată și victimă, prin furnizarea acesteia din urmă de informații în legătură cu variantele legale pe care le are la dispoziție, evoluția cazului, statutul juridic și locul unde se găsește persoana care a determinat traficul sa.

Expertizele și tehnicile speciale de interogare a victimelor (în special a copiilor și femeilor) concepute și realizate de specialiști din diferite domenii (psihologi, sociologi, medici, asistenți sociali, juriști, criminologi etc.) contribuie în mod decisiv la asigurarea protecției victimelor, cât și la clarificarea cazurilor în speță.

Studiile desfășurate asupra „insensibilității” de care dă dovadă poliția într-un număr mare de țări, care au sisteme diferite de poliție, l-au determinat pe analistul internațional Van Dijk (1985), să compare, printr-o exprimare sugestivă, actualele stiluri ale poliției cu cele care ar trebui să fie ideale: *„Există probe ample rezultate din interviuri în profunzime că victimele sunt în special sensibile la modul în care sunt abordate personal de către ofițerii de poliție. În acord cu câțiva cercetători, multe victime trăiesc o nevoie acută de a fi reasigurați de poliție. Alții afirmă că victimele așteaptă ca poliția să le recunoască statutul de persoană care a suferit de pe urma altui cetățean. Multe victime exprimă insatisfacții față de ofițerii de poliție care se manifestă suspicios, dur și cinic. Asemenea observații trebuie să fie privite ca o probă a unei a doua victimizări. Ofițerii de poliție trebuie să se gândească la faptul că propriile comportamente de birou sunt la fel de importante pentru victime așa cum sunt comportamentele de salon ale doctorilor față de pacienți”*.

În general, în ceea ce privește victimele criminalității, structurile de poliție ar trebui să aibă în vedere și să respecte drepturile acestora prevăzute în Declarația Asociației Internaționale a Șefilor de poliție privind drepturile victimei (1983):

Nu se negociază dreptul oricărei victime:

- ❖ *de a fi liberă de orice intimidare*

- ❖ *de a fi informată despre asistența financiară și serviciile sociale disponibile, precum și a modului de a le solicita;*

- ❖ *de a asigura o zonă sigură de-a lungul apelărilor și procedurilor din instanță și de a sublinia dacă este necesară prezența în instanță;*

- ❖ *de a asigura o returnare rapidă a bunurilor furate;*

- ❖ *de a asigura celeritatea procesului și a oferi periodic informații asupra stadiului cazului și dispoziției finale; dacă o permit resursele, să se atenționeze asupra eliberării din arest a făptuitorului în cazurile infracțiunilor cu violență;*

- ❖ *de a fi interviuată de către un ofițer femeie în cazurile de viol sau alte infracțiuni ce aduc atingere vieții sexuale, dacă resursele permit. Aceleași servicii ar trebui să fie disponibile tuturor soldaților care îndeplinesc servicii în zonele de conflict și intră în contact cu victimele abuzului de putere.*

Victimizarea copilului reprezintă un capitol căruia statisticile poliției i-au acordat destul de puțină importanță, abia în ultimii ani fiind făcute anumite eforturi pentru o mai mare deschidere în acest domeniu, acceptându-se necesitatea inițierii procesului de elaborare de instrumente pentru modificarea acestei situații. Demersurile realizate indică un anumit număr de copii aflați în ipostaza de victime, dar se menționează că în mod cert cifra reală este mult mai mare. Faptul că aproape o treime din infracțiunile asupra copiilor sunt reprezentate de infracțiuni de natură sexuală, ne permite să afirmăm că amplificarea abuzurilor sexuale asupra copilului au la bază trei cauze principale:

- incapacitatea fizică a copiilor de a se apăra împotriva unor agresiuni externe, precum și sentimentul de teamă care le este insuflat în momentul săvârșirii abuzului ceea ce determină o reacție de ascundere a traumei suferite;

- o a doua cauză este reprezentată de posibilitățile reduse de educare sexuală pe care societatea le pune la dispoziția copilului ceea ce îi determină pe foarte mulți dintre ei să adopte comportamente deviante;

- devianța comportamentală a agresorilor reprezintă o a treia cauză.

Aceste persoane, cu toate că prezintă aparențe de normalitate nu regăsesc satisfacție sexuală decât dacă aceasta este obținută prin violență de la victime și nu de la partener.

Toți copiii victime ale agresiunii sexuale au mare nevoie de sprijin în perioada instrumentării cazului. Într-adevăr acesta îi ajută foarte mult pentru a persevera și coopera în scopul soluționării cazului. Unul dintre cele mai importante lucruri pe care îl pot spune este că vor să fie protejați și puși la curent cu evoluția cazului, dorind să evite contactul cu agresorul.

Polițiștii constituie o parte vitală a acestui sistem de sprijin, iar asigurarea legăturii cu victima este un element central pentru o practică pozitivă. Dar poliția nu poate asigura întregul sprijin și asistența necesară, recurgând de foarte multe ori, în țările europene la grupurile mandatate să se ocupe de victimele criminalității. Cel mai important lucru este ca victimele copii să aibă acces la aceste servicii, iar polițiștii își pot oferi ajutorul prin inițierea primelor contacte sau acționând ca persoane de legătură.

Cu toate că se recunosc aceste principii de lucru cu victimele copii, reacția Poliției s-a direcționat de-a lungul a două dimensiuni divergente care există chiar în cadrul structurilor menite să asigure respectarea și menținerea liniștii și ordinii publice.

Adoptarea rolului reactiv (tradițional), plasarea problemei copilului victimă numai în sfera dreptului penal și a reglementărilor legislative în acest domeniu. Simpla raportare la cadrul penal nu a oferit cadrul generos de colaborare a instituțiilor implicate în protecția drepturilor copilului și nu a permis dezvoltarea unor strategii și abordări care să stopeze acest fenomen. Poate și din acest motiv s-au semnalat numeroase disfuncții în investigarea cazurilor de către Poliție, părțile implicate în diminuarea fenomenului plasându-se în poziții conceptuale diferite și care nu aveau consistența legăturilor de cooperare. Sistemul reactiv al activității de poliție se limitează la contactele oficiale cu

“clienții” poliției, în acest caz fiind chiar copiii victimizați.

Principii de instrumentare a cazurilor de abuz asupra copilului

Având la bază cadrul proactiv de lucru, există o serie de principii pe care ofițerii de poliție trebuie să le respecte și promoveze în contactul cu victimele copii ale abuzului sexual:

- Dreptul victimei de a fi crezută - rolul de a evalua adevărul relațiilor victimelor aparține instanțelor de judecată, organele de poliție având sarcina de a lua declarații și strânge probe;
- Dreptul de a fi asigurate asupra nevinovăției lor - toți profesioniștii implicați în investigarea cazurilor de abuz asupra copilului trebuie să ofere siguranța că plasează responsabilitatea pentru săvârșirea unor fapte penale asupra celor care le comit și să declare în mod explicit că victimele copii nu trebuie condamnate;
- Dreptul de a li se recunoaște capacitatea de supraviețuire - victimele trebuie să beneficieze de servicii specifice celor oferite supraviețuitorilor;
- Dreptul de a fi ascultate - acceptarea tuturor relațiilor victimelor vor permite polițiștilor să strângă cele mai bune și mai detaliate probe;
- Manifestarea unei atitudini prin care victima să nu se simtă blamată sau judecată - în decursul întâlnirilor cu victima, polițistul trebuie să evite să judece victima, să nu se pronunțe asupra naivității, lipsei de precauție sau comportamentului neatent al victimelor. De asemenea, dat fiind faptul că victimele sunt într-o stare de labilitate emoțională, declarațiile se pot schimba de la un moment la altul sau se pot reduce ca încărcătură informațională printr-o abordare agresivă;
- Asigurarea confidențialității - explicarea limitelor confidențialității va permite victimelor să comunice deschis asupra tuturor subiectelor care vor fi puse în discuție;
- Crearea unui cadru ce denotă siguranță - în momentul luării primei declarații, poliția va interveni practic într-un mediu caracterizat de siguranță, cu atât

mai mult cu cât victima se poate afla în stare de șoc și este înspăimântată;

- Asigurarea unui loc special de luare a declarației - cerința permite consemnarea declarațiilor într-un loc proiectat special în acest scop, izolat de alte activități specifice activităților de poliție. Gradul de confort al victimelor și contactul inițial sporesc dramatic șansele de recuperare și reintegrare a victimelor;

- Manifestarea empatiei față de traumele suferite de victime: anxietatea, frica și alte reacții psihice sau somatice ce apar la victime trebuie să fie înțelese de polițistul investigator și să le trateze ca normale în urma relexelor tratamente suferite de ele;

- Tratarea cu înțelegere a temerilor și nevoii de protecție exprimate de victime - este necesar să se asigure victima că trebuie semnalată imediat orice amenințare venită din partea agresorului;

- Dreptul de a deține controlul asupra ceea ce se întâmplă - polițistul asistă victimele în acțiunile ulterioare preluării lor și va explica procedura ce urmează pentru a avea acceptul lor;

- Dreptul la informare - victimele ar trebui să beneficieze de cunoașterea clară a diferitelor roluri, responsabilități și puteri ale poliției, procurorului, judecătorului și instanței de judecată;

- Încurajarea victimelor în căutarea și acceptarea ajutorului și sprijinului - recepționarea unor servicii de suport variate vor spori șansele de recuperare psihică și reintegrare socială.

Așa cum afirmam anterior, ca o instituție care lucrează 24 de ore zilnic, poliția este cea mai dispusă să aibă primul contact cu victimele copii ale abuzului sexual, prima interacțiune fiind crucială pentru modul în care copilul se va reface și va trece peste acest eveniment. Pregătirea pentru ofițerii de poliție ar trebui să sublinieze conștientizarea nevoilor victimei și manifestarea empatiei necesare. Tratarea copiilor victime într-o manieră sensibilă va ajuta inevitabil chiar poliția să-și facă activitatea mai eficientă prin asigurarea unor informații mai valide și prin convingerea victimelor de a participa la procesul penal.

Cu siguranță cea mai importantă capacitate pe care trebuie să o dezvolte ofițerul de poliție se referă la stabilirea unei relații cu copilul victimă a abuzului sexual și manifestarea empatiei față de el, abilități ce sunt marcate de:

- Acceptarea rolului esențial al personalului de poliție în intervenție

- Capacitatea de a relaționa cu ușurință cu copilul

- Aplicarea tehnicilor speciale pentru interviewarea victimelor traumatizate

- Capacitatea de a construi o relație cu copilul

- Dezvoltarea unor abilități de ascultare a copiilor

- Utilizarea unui limbaj non-discriminatoriu și lipsit de conotații sexuale

- Apropiere culturală față de victimă

- Evitarea aprecierilor negative față de alte persoane

- Manifestarea unei flexibilități în gândire

- Capacitatea de a demonstra empatie față de copii prin acțiuni și comportament corespunzător

- Capacitatea de a interpreta limbajul non-verbal al copiilor

- Capacitatea de a rămâne obiectiv față de situația în care se regăsește copilul

Ofițerul de poliție specializat în investigarea cazurilor de abuz asupra copilului trebuie să fie capabil să îl sprijine în depășirea situației prin plasarea lui în mijlocul unor grupuri de sprijin ce îi oferă servicii de asistență socială și de sănătate și tratarea lui pentru eliminarea efectelor victimizării.

Nu în ultimul rând, trebuie precizat faptul că focalizarea contactului poliție-victimă pe adoptarea conceptului de „prim ajutor acordat psihologic”, definește cadrul de tratare a copilului ca ființă umană și nu numai ca sursă de probă. În acest sens, asigurarea oferită copilului victimă a abuzului sexual trebuie să confirme faptul că societatea condamnă ceea ce s-a întâmplat, iar comunitatea se implică în recuperarea și reintegrarea socială a victimei.

Training educațional încotro?
Reflecții pe marginea proiectului
**CENTRE DE SERVICII COMUNITARE. REȚEAUA
COMUNITARĂ DE INTERVENȚIE
MULTIDISCIPLINARĂ**

Lect. univ. drd. **Mihaela Cozărescu**

Fundația Pestalozzi

În perioada 1 septembrie 2002 – 31 august 2004 s-a desfășurat proiectul CENTRE DE SERVICII COMUNITARE. REȚEAUA COMUNITARĂ DE INTERVENȚIE MULTIDISCIPLINARĂ, proiect finanțat de USAID prin programul ChildNet. Proiectul a fost realizat de Fundația Pestalozzi în parteneriat cu Fundația Familia și Ocrotirea Copilului, Direcția pentru Protecția Drepturilor Copilului Buzău, Direcția Generală pentru Protecția Drepturilor Copilului Gorj, Direcția pentru Protecția Copilului Aflat în Dificultate, Sector 5, București.

Prezentarea proiectului

Scopul proiectului:

Prevenirea instituționalizării, reducerea numărului de copii aflați în instituții de ocrotire din cadrul serviciilor publice specializate și creșterea cazurilor de (re)-integrare familială în trei zone geografice: Buzău, Gorj, Sectorul 5 din București.

Obiective urmărite:

Dezinstituționalizarea a 300 de copii între 3 și 18 ani din Centrele de plasament din județele Buzău și Gorj și din Sectorul 5 din București și prevenirea instituționalizării în instituțiile rezidențiale din județele Buzău și Gorj și din sectorul 5 din București pentru un număr de 300 de copii.

Beneficiari:

Copii instituționalizați, familii aflate în dificultate, lucrători sociali și comunitatea locală.

Direcțiile de acțiune:

A. Crearea Centrelor de Servicii Sociale Comunitare

B. Crearea și dezvoltarea unei Rețele Comunitare de Intervenție Multidisciplinară, prin activități de training și consultanță

C. Promovarea proiectului

Prin acțiunea celor trei componente se va dezvolta capacitatea comunității de a gestiona, împreună cu actorii locali care acționează în protecția copilului, problematica copilului aflat în dificultate.

Comunitatea locală va fi abilitată să sprijine familiile în situații de risc, acționând dintr-o dublă perspectivă:

- în vederea menținerii în familie a copiilor și, deci, prevenirea instituționalizării;
- în vederea întoarcerii și reintegrării în familie a copiilor instituționalizați (dezinstituționalizare).

Centrul de Servicii Comunitare

Echipa interdisciplinară a Centrului de Servicii Comunitare este formată din psiholog, asistenți sociali și educatori. Intervenția acesteia va fi structurată pe două planuri:

I. Asistarea clienților în vederea prevenirii abandonului familial și a instituționalizării copiilor prin:

- a) Activități de petrecere a timpului liber
- b) Activități școlare
- c) Servicii de diagnoză
- d) Psihoterapie individuală
- e) Psihoterapie de grup

f) Abilitare pentru viață

II. Asistarea clienților în vederea dezinstituționalizării și a reintegrării copiilor în familie, prin:

- a) Servicii Sociale
- b) Activități educaționale pentru părinți
- c) Consiliere

Pentru asigurarea unei intervenții optime și în vederea promovării principiilor de lucru ale Centrelor de Servicii Comunitare, se prevede formare în domeniu atât pentru echipele care lucrează în centre, cât și pentru alte persoane care lucrează în domeniul protecției copilului în zonele amintite. Formarea se va derula în două etape:

a) *Formarea propriu-zisă, cuprinzând tematici precum:* metode și tehnici de intervenție în cadrul serviciilor sociale, dezvoltarea abilităților de lucru cu clienții, dezvoltarea abilităților de lucru în echipă, abilități de comunicare, rezolvarea de probleme, noțiuni de percepție socială, studii de caz.

b) *Școala Părinților, în cadrul căreia se va pune accentul pe:* dezvoltare personală, stiluri de învățare, identificarea nevoilor de formare, stabilirea obiectivelor de formare, metode de învățare pentru adulți, ateliere practice pe teme specifice.

Rețeaua Comunitară de Intervenție:

- Identifică și transmite cazurile către Centrul de Servicii Comunitare
- Oferă suport în soluționarea cazurilor
- Îndrumă familiile către serviciile specializate
- Asistă membrii familiilor în scopul găsirii unui loc de muncă.

Rețeaua Comunitară de Intervenție în protecția copilului va implica eforturile concertate ale Direcțiilor Județene pentru Protecția Drepturilor Copilului, ale Consiliilor Județene și Locale, Inspectoratelor Școlare, școlilor, Poliției, Bisericii, unităților sanitare și ale organizațiilor non-guvernamentale din teritoriu.

Primul an al proiectului a fost dedicat formării rețelei în orașele Buzău, Târgu Jiu și Sectorul 5 din București. Începând cu cel de-al doilea an, rețeaua va fi extinsă în alte 5 localități din județele Buzău și Gorj precum și în celelalte sectoare din București.

Formarea Rețelei Comunitare de Intervenție va aborda, de asemenea, o arie tematică variată ce cuprinde: legislația în domeniul protecției copilului, copilul abuzat și metode de intervenție în situații de abuz, managementul de caz, prezentarea rețelei comunitare de intervenție, îmbunătățirea comunicării în comunitate, noțiuni de percepție socială.

Ceea ce face un educator este “vag”, nu foarte bine definit, “nepalpabil”, el practică nedefinitul și este umbrat de permanenta întrebare a relevanței sale. Chiar practica socio-educativă este întotdeauna în căutarea legitimației, a unor definiții, permise teoretice sau concluzii.

Voi încerca să evaluez modelele profesionale care duc la un training bine conturat, contradicțiile generate de acestea și să sugerez câteva permise către un respect al trainingului socio-educational.

“Profesia” este legată fără nici o îndoială de o ordine și ierarhie socială bine definite. Trainingul se bazează pe selecția unor personalități puternice.

Lucrătorul social (asistent social, educator social) poate răspunde unor modele profesionale care sunt asociate cu vocația, “sacrificiul”, aprecierea afectivă. Contradicția intervine între noțiunile de vocație-sacrificiu și aspecte tehnice ale profesiei: organizarea, legislația, timpul de lucru.

În Europa anilor '60-'70 s-a simțit nevoia unui model tehnic. Problemele sociale și umane necesită un suport tehnic și metodologic pentru a fi rezolvate. Această perioadă a fost marcată de dezvoltarea extraordinară a psihologiei, înmulțirea instituțiilor de profesie, tineretul definit ca delincvent, copii cu handicap considerați cu risc. A fost vorba de apariția unui concept de inadaptabilitate socială care în teren nu funcționa. Totul a fost subordonat “tehnicienilor”: terapii (prin muzică, hidroterapii, socio-terapii), însoțit de confuzie științifică și filozofică (adeptii

lui Rogers nu erau de acord cu psihanaliza, spre exemplu și peste toate “clinicile” planau acuzații sociologice).

Pe de altă parte training-ul ca domeniu, indiferent de model, nu poate transmite abilități care să răspundă așteptărilor domeniului profesional, cunoștințe științifice în primul rând.

Modelele de training încearcă să răspundă contextului de zi cu zi al muncii și să găsească un răspuns la nesiguranța sarcinilor profesionale.

Eu am participat în acest proiect ca formator și m-am confruntat cu așteptările participanților (polițiști de proximitate, profesori, psiholog, educatori, preoți, funcționari în primărie, asistenți sociali) care vizau răspunsuri la probleme cotidiene legate de viața în comunitate. Așteptările doreau metode: cum să rezolvăm practic probleme, cazuri, situații, cum să comunicăm.

De fapt toate își aveau răspunsurile în personalitatea fiecăruia, în insuficiențele ei (stima de sine spre exemplu) sau în atitudini percepute ca puncte tari în mod artificial (autoritarism, “disciplină”, pedepsirea copiilor, reguli, norme).

Dacă apelul la știință (psihologie, pedagogie, sociologie) poate fi relativ precis (teorii), practica socio-educatională ridică probleme vagi marcate de nesiguranță. Practica socio-educatională își are rădăcinile în viața de zi cu zi și în societatea noastră urmările sunt importante prin dimensiunea afectivă în primul rând.

Pe de altă parte viața de zi cu zi aparține sferei private prin definiție, în timp ce profesia este un produs al sferei publice.

Atunci se pune întrebarea: poate disciplina cercetării științifice să se bazeze pe viața de zi cu zi? Din punctul de vedere al profesiei, “viața de zi cu zi” este domeniul privat. Viața de zi cu zi este asociată stresului și responsabilităților. Responsabilitatea vizează perspectiva intersubiectivă și deci incompatibilă cu pretențiile universale ale științei.

Pe ce baze putem așeza training-ul “socio-educational”?

El nu poate fi considerat exclusiv din punct de vedere tehnic (metode), deci nu poate fi conceput pe măsura tipurilor de formare vocațională adaptate la achiziția de cunoștințe obiectivizate.

Training-ul ar putea fi conceput pe sistemul unor cicluri scurte (module) ale învățământului superior, poate însoți practica, poate fi locul pentru evaluarea practicii.

Se poate realiza o combinație între profesor, cercetător și trainer (formator). Cel mai bun cercetător este cel care pleacă de la un concept adecvat și cu pricepere intelectuală construiește premise, deconstruiește și reconstruiește instrumentele sale teoretice și metodologice în funcție de realitate. Un punct de vedere referitor la practică va fi construit progresiv. Ar fi potrivit să se perceapă training-ul ca pe o acțiune de căutare constantă. Particularitatea acestei acțiuni este de a ajuta actorul social să construiască propria cunoaștere printr-o stăpânire provizorie a practicii.

REVENIREA ÎN SISTEMUL PENITENCIAR A MINORILOR EXTERNAȚI DIN CENTRELE DE REEDUCARE

Adrian Vulpescu

Laurențiu Laiu

Direcția Generală a Penitenciarelor

Direcția de Reintegrare Socială

Studiul de față a fost conceput pentru a veni în sprijinul lucrătorilor din centrele de reeducare și a cuprins 100 de deținuți care, în perioada minoratului, au fost internați în centre de reeducare.

Metoda de colectare a datelor a fost cea a interviului semistrukturat folosind ca instrument de lucru un chestionar conceput pe două mari dimensiuni care au vizat perioada de dinaintea internării în centrul de reeducare și perioada de libertate.

Înainte de a trece la prezentarea informațiilor obținute, precizăm că prelucrarea și interpretarea datelor s-au efectuat sub rezerva erorii declarative a celor care au fost chestionați.

1. Influența familiei și a mediului de proveniență asupra personalității copilului

Familia se constituie într-un grup socio-afectiv cu puternice valențe modelatoare, ea fiind așa cum afirma dr. Constantin Păunescu^{*} „matricea forte de organizare a personalității”. Specificul familiei, în calitate de grup primar, se regăsește, în general, în capacitatea sa de integrare afectiv morală a unor noi membri (copii) și, în special, a formării personalității acestora.

Într-o familie „normală” copilul care este și nucleul acesteia determină o aceeași cantitate de atracție din partea ambilor părinți și de asemenea, între aceștia, există un schimb de fluxuri afectogene de intensitate relativ egală și obligatoriu pozitive.

Referitor la ceea ce se petrece în alte familii în care apar schimbări sensibile în raporturile dintre părinți și dintre aceștia

și copii, studiile psihologice au arătat că se produce fenomenul de respingere din partea copiilor. Acest fenomen are ca rezultat extrapolarea nucleului spre unul dintre părinți sau spre periferia spațiului din alt grup (stradal de exemplu), care preiau o parte din funcțiile modelatoare ale familiei. Astfel, apare și frustrarea afectivă, care produce efecte de supratensionare conflictuală a procesului de formare a personalității. Pe acest fond se produce dezorientarea morală, pervertirea scării de valori moral-afective, trăsături pe care se consolidează personalitatea inadaptaților socio-afectiv.

Gradul cel mai înalt de conflictualitate este atins atunci când comparatorul primar (care poate fi mama, tata sau altă persoană, asimilată, în acest fel) se manifestă în subconștientul copilului ca un deziderat grefat însă pe o canava de insuccese, dând naștere astfel unui sentiment de ură pentru un model care l-a refuzat. Efectul principal al acestui conflict îl reprezintă decompensarea personalității și una din formele sale este delincvența.

Trebuie spus că formarea grupului primar nu anihilează individualitatea biopsihosocială a partenerilor și determinarea particularităților câmpului de forțe și a individualității grupului primar, ci va începe cu disecarea personalității partenerilor.

În ceea ce privește relațiile afective tată-mamă ce au fost întâlnite la majoritatea părinților adolescenților cu comportament deviant, s-a demonstrat că lucrurile stau exact invers. Tatăl își asumă numai rolul patern, limitat la protecția familiei în special din punct de vedere material, relațiile afective fiind reduse ca manifestare și amânate pentru atunci când „copilul va înțelege”. În realitate, efectul este cel de abandon afectiv ce poate dura până la maturitatea copilului sau este

^{*} Dr. Constantin Păunescu – coordonate metodologice ale recuperării minorului inadaptat, E.D.P. – București, 1984

intermitent. Ca atitudine, tatăl poate fi hipoautoritar; cu accese de hiperautoritate sau hiperautoritar; toate aceste forme sunt expresii ale dezechilibrului și surse ale unor efecte negative grave în dezvoltarea ulterioară a personalității copilului, care va manifesta forme de decompensare afectiv morală – bază a personalității deviante sau, trăsături specifice personalității nevrotice cu posibile decompensări antisociale.

Referitor la mediul de proveniență, există suficiente studii care au demonstrat faptul că mediul periferiilor urbane are o influență negativă asupra dezvoltării personalității copiilor, formând așa numiții „băieți de cartier”, în comparație cu satele unde principiile tradiționale sunt deocamdată mai bine exteriorizate și internalizate.

În cazul studiului de față, concluziile sunt în deplină congruență cu cele prezentate până acum. Astfel, majoritatea minorilor cuprinși în studiu, adică 76 %, provin din mediul urban și din familii în care cel puțin una din persoanele menționate în chestionar, respectiv tata, mama, frați, rude ori prieteni, au executat o pedeapsă privativă de libertate (78 %). Se constată astfel o influență negativă a exemplului personal al unuia sau altuia dintre membrii familiei asupra formării nucleului moral-etic al personalității în procesul socializării primare al acestor copii.

Nu mai comentăm faptul că aceștia sunt obișnuiți de mici, pregătiți psihologic, cu ideea de pușcărie și de infracțiune, ajungând să și le reprezinte ca pe o normalitate în viața lor.

Referitor la relațiile cu familia, se remarcă faptul că 44% dintre subiecți nu au fost vizitați în centrul de reeducare niciodată, iar 36% nu au primit niciodată pachet.

În acest caz, atât sărăcia cât și respingerea din partea părinților pot juca rol de factori explicativi deoarece, în majoritatea cazurilor, veniturile familiilor respectivilor minori erau aduse de către un singur membru; în plus, acestea nu erau fabuloase, iar membrii familiei depășeau ca număr cifra 3. Respingerea, exprimată prin dezinteres, se poate deduce din faptul

că nu au primit nici măcar scrisori, fără să mai discutăm de vizite.

2. Relațiile interumane în centrele de reeducare

Concluziile desprinse de noi cu privire la relațiile interumane vor fi expuse mai jos, din două perspective și anume:

- a) relațiile dintre minori și personalul centrului de reeducare, în percepția/reprezentarea minorilor studiați
- b) reprezentarea minorilor privind relația cu ceilalți colegi.

2.1. Relațiile dintre minori și personalul centrului de reeducare

Importanța percepției și reprezentării pozitive a relației cu cei ce, direct sau indirect, servesc drept modele sau exemple în procesul educativ este colosală, dacă ținem cont de puterea reprezentării în formarea atitudinilor și a comportamentelor, de impactul acestora din urmă asupra celorlalți și de feedback-ul care, în final, se răsfrânge asupra purtătorului reprezentării. Când vorbim despre reprezentare, nu înțelegem numai un construct rațional-logic despre un lucru sau altul, ci și unul afectiv. Astfel, orice reprezentare – în special a relației cu semenii – este, în parte, determinată și întotdeauna însoțită de o trăire emoțional-afectivă, de un sentiment mai mult sau mai puțin intens, mai mult sau mai puțin plăcut. Că latura afectivă se află la baza oricărei relații sau interacțiuni interumane este demult un truism pe care nu are rost să-l mai comentăm. Ne vom limita la a spune doar că, la copii sau adolescenți, acest fapt are o pondere mai mare decât la adulți; în procesul educativ sentimentele de încredere, de respect, de apropiere față de adultul care transmite valorile morale și cognitive sunt esențiale în receptarea și internalizarea acestor valori și deci, în procesul modelării și transformării personalității copilului.

Acestea fiind spuse vom trece la prezentarea datelor și a concluziilor studiului de față.

Încă de la început se constată faptul că majoritatea minorilor, adică

(72%), au declarat sentimente de respect (58 %), de prietenie (12%) și de simpatie (2%) față de lucrătorii centrului de reeducare comparativ cu 28% procentul celor care trăiau sentimente de indiferență, dispreț sau frică față de aceiași lucrători.

Concluzia care se desprinde de aici este aceea că, cei mai mulți minori nu și-au reprezentat lucrătorii centrelor de reeducare ca pe niște adversari sau pedepsitori; aceasta corelează pozitiv și cu răspunsurile minorilor la itemul ce viza atribuirea vinovăției și a cauzei ce a determinat internarea lor în centrul de reeducare, item la care 70% dintre intervieuați au declarat că nimeni în afară de ei nu este vinovat pentru fapta comisă; de aici noi am tras concluzia că prezența conștiinței vinovăției și a discernământului minim între bine și rău este întâlnită la cei mai mulți copii.

2.2. Reprezentarea relațiilor dintre minori

Puternica influență pe care o exercită grupul de egali asupra formării unor concepții despre lume și viață și, în consecință, asupra formării trăsăturilor de caracter este de acum bine cunoscută în psihologie, în general, și în psihologia socială, în special.

Adesea copilul refuză învățăturile celor mari preferând să descopere lumea alături de cei de vârsta lui. Până la un anumit punct faptul este normal și benefic. Dar, dacă influența grupului capătă o pondere mare în reprezentarea copilului și este exercitată în sens negativ din punct de vedere axiologic atunci șansele ca acesta să adere la un sistem de valori răsturnat cresc considerabil. Acesta este momentul în care grupul primar trebuie să intervină prompt și eficient în sensul îndepărtării minorului de grupul de egali, reorientându-l către sistemul social acceptat al valorilor.

Problematika reprezentării relațiilor dintre minorii internați în centrele de reeducare prezintă – dacă ținem cont de cele afirmate până aici – o mare importanță pentru reeducarea acestora. Fără a mai intra în amănunte, prin relații înțelegem acele interacțiuni

umane în care are loc un schimb informațional-afectiv, cu putere de influență asupra formării unor concepții și reprezentări despre lume și viață ale celor implicați. Astfel, considerăm că relațiile dintre minori pot crea sau nu un suport favorabil procesului educativ ce se desfășoară în centrele de reeducare.

O bună relaționare între minorii internați în centrele de reeducare nu înseamnă însă în mod automat și un suport favorabil procesului educativ. Dacă schimbul informațional dintre ei vizează încurajarea conduitei infracționale și are și suportul investirii afective atunci, șansele reușitei muncii educative scad considerabil.

Tocmai de aceea dorim să atragem atenția tuturor factorilor implicați în acest proces că nu întotdeauna prietenii create între minorii internați sunt benefice. Mai mult, după externarea din centru acești copii pot ține legătura, constituind în libertate grupuri infracționale obișnuite de acum cu pedeapsa și întărite în relațiile lor de vechile „suferințe” din centrul de reeducare. Faptul, este lesne de înțeles, se poate constitui în factor de recidivă.

Nu dorim însă să privim lucrurile dintr-o astfel de perspectivă – ce-i drept puțin exagerată – dar nici nu vrem să lăsăm să se creadă faptul că nu am remarcat latura mai puțin plăcută a consecințelor pe care le pot avea aceste relații.

Totuși, buna înțelegere dintre minorii reprezintă, după rezultatele studiului nostru, efectul implicării educatorilor în medierea conflictelor dintre acești copii, în rezolvarea problemelor lor și în aplicarea unor tehnici eficiente de comunicare.

Astfel, datele obținute în studiul de față relevă existența unor relații în general bune între minorii colegi de cameră; statistic, numai 8% dintre minori afirmă că s-au înțeles rău sau foarte rău cu colegii lor de cameră.

În ceea ce privește relaționarea cu ceilalți colegi din centru, 48% din subiecți declară neutralitatea față de aceștia iar 12% afirmă că nu s-au înțeles bine cu colegii din centrele de reeducare. Faptul este normal dacă avem în vedere că

frecvența contactelor subiecților noștri cu restul minorilor este mult redusă comparativ cu cea a interacțiunilor dintr-un dormitor și/sau clasă.

O altă problemă ce a interesat studiul nostru este aceea a formării unor grupuri și tendința minorilor de a se afilia la acestea, în scopul obținerii securității psihologice și fizice. Această tendință este regăsită la 72% dintre minorii incluși în studiu. Restul de 28% au declarat că nu aveau nevoie de prieteni sau de un grup protector pentru a face față unor eventuale amenințări.

Supraestimarea imaginii de sine și manifestările vanitoase ale acestor copii, atât în conduită cât și în declarații, explică acest ultim lucru.

Referitor la cei care și-au exprimat apartenența la un grup am constatat că 45% au fost bătuți de colegi. Analizând acest aspect, am concluzionat că, sub influența apartenenței la grup și a confortului psihologic și fizic pe care acest fapt îl conferă, își face apariția efectul pervers al stimulării exprimării puterii, manifestat prin diverse forme de agresivitate ce pot duce la repercusiunile amintite mai înainte.

3. Perioada de libertate

Fără a avea pretenția identificării factorilor de recidivă am considerat firesc să investigăm totuși câteva aspecte privind situația minorilor în perioada de libertate, perioadă care din păcate s-a dovedit premergătoare revenirii lor în sistemul penitenciar.

Astfel, am constatat că cei mai mulți minori, adică 78%, s-au întors după punerea în libertate în casele părinților lor, reluând de multe ori legăturile cu grupul de prieteni infractori. Această constatare este valabilă și pentru ceilalți 22% dintre minorii care, chiar dacă nu s-au întors la părinți (locuind la rude sau pe străzi), s-au întors tot în mediile sociale cunoscute și pe care le-au frecventat înainte de internarea în centrul de reeducare.

Încurajarea recidivei nu a provenit însă numai din cauza reluării vechilor legături de prietenie ci și datorită unor trăsături negative de personalitate cum ar

fi: lenea, instabilitatea emoțional-afectivă, predilecția spre distracții spre pierderea timpului. Dacă la toate aceste trăsături adaugă și susținerea lor, mai mult sau mai puțin conștientă, din partea familiei — atunci tabloul factorilor de recidivă începe să prindă contur.

Prezentăm acum și datele pe care se sprijină aceste constatări:

- 30% dintre minori au declarat că nu au căutat un loc de muncă după liberare;

- 38% dintre minori afirmă că nu s-au putut acomoda la locul de muncă;

- 30% au căutat să-și găsească de lucru dar declară că au fost refuzați deoarece au executat o sancțiune privativă de libertate; remarcăm aici, în proporție destul de mare, respingerea acestor persoane de către comunitate și necesitatea intervenției serviciilor sociale specializate în reintegrare la nivel comunitar;

- 2% au găsit de lucru dar nu au acceptat munca respectivă.

Aceste date corelează pozitiv cu cele obținute la itemul care vizează veniturile din care au trăit minorii după punerea în libertate și anume:

- 64% au fost întreținuți de părinți sau rude;

- 36% au furat sau au cerșit.

Referitor la ajutorul material (cazare, masă, bani, haine etc.) 62% dintre minori declară că au fost ajutați de părinți și/sau rude în mare măsură, iar 38% afirmă că au fost ajutați potrivit, foarte puțin sau deloc.

Situația statistică este asemănătoare și în privința ajutorului moral unde 68% dintre minorii intervievați susțin că au fost ajutați foarte mult de către familie, rude sau prieteni, comparativ cu numai 32% care afirmă că au fost puțin ajutați.

Predilecția spre consumul de alcool este ilustrată de faptul că 66% s-au declarat consumatori de alcool, după cum urmează:

- zilnic 18 %

- săptămânal 28 %

- ocazional 20 %

În ceea ce privește consumul de droguri, procentul este mult mai mic; doar

10% dintre minori au recunoscut că s-au drogat în libertate.

Deși cele constatate până aici ar putea să ne determine credința că acești minori sunt irecuperabili, lucrurile nu stau chiar așa. În primul rând pentru că procesul formării personalității nu este încheiat și în al doilea rând, conștiința vinovăției este prezentă la peste 70% dintre minori.

Ținând cont de cele expuse până aici considerăm că stimularea comportamentului prosocial, atât în centrele de reeducare cât și în comunitate, prin intermediul factorilor educativi este, deocamdată, cea mai nimerită cale de recuperare a acestor copii.

4. Stimularea comportamentului prosocial la minorii din centrele de reeducare

Comportamentul prosocial figurează în Dicționarul de psihologie socială* cu înțelesul de „comportament caracterizat prin orientarea spre valorile sociale”. Acest comportament reprezintă opusul agresivității și presupune cooperare, toleranță, echilibru.

Cea mai adecvată perspectivă de abordare și analiză a comportamentului prosocial este dată de teoria acțiunii sociale.

În principal, comportamentul prosocial este orientat spre ajutorarea, protejarea și sprijinirea celorlalte persoane, fără așteptarea unei recompense externe. Ca și în cazul comportamentului antisocial, discernământul personal califică, în final, comportamentul prosocial.

Numeroasele studii efectuate în domeniul prosocialului au stabilit că există o corelație directă între convingerea că trăim într-o lume a dreptății și echității sociale – ca trăsătură de personalitate – și comportamentul prosocial la minorii infractori, ca și la adulți convingerea predominantă este exact opusă și de aceea trebuie destructurată și construită

convingerea de bază a comportamentului prosocial.

Studiile efectuate de mai mulți autori au demonstrat că persoanele care au fost socializate în ideea că oamenii sunt buni și relațiile dintre ei sunt corecte, echitabile, au o mai mare tendință de a-i ajuta pe alții. Astfel, dacă noi înșine avem convingerea că cel care cere ajutor nu este un om rău, lipsit de valoare, că situația în care a ajuns se datorează încălcării echității sociale, atunci este foarte probabil că vom interveni cu mai multă putere în restabilirea justiției sociale, în general, și în reeducarea minorilor (cazul nostru), în particular.

Acest ultim lucru este posibil deoarece comportamentul prosocial este un comportament învățat. Fără a ignora rădăcinile biologice ale întraajutorării umane, apreciem că socializarea are un rol determinant spre apărarea, susținerea și promovarea valorilor sociale în special în rândul minorilor. În afara familiei, a școlii (mai ales a celei de reeducare), a altor instituții și organizații de copii și tineret, trebuie menționat și rolul mass-mediei în formarea atitudinii prosociale, premisă a comportamentelor de întraajutorare umană. Cercetările care au relevat acest rol în emergența comportamentelor prosociale, constituie un argument elocvent în sprijinul caracterului achiziționat al comportamentelor prosociale arătând cum, acest comportament este desprins prin imitarea modelelor transmise de mass-media.

Astfel, vom spune cu deplin temei că expunerea minorilor din centrele de reeducare la modelele prosociale mărește la aceștia probabilitatea dezvoltării unei conduite de întraajutorare umană. Cu cât vom promova mai mult valorile sociale prin acțiunile noastre, cu atât îi vom influența mai puternic pe ceilalți în sensul realizării unor comportamente prosociale.

*

* *

După cum se poate observa din datele prezentate în acest studiu, majoritatea minorilor eliberați din centrele

* Septimiu Chelcea – Dicționar de psihologie socială, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981

de reeducare a fost susținută material și moral de către familie.

Din păcate, privită din perspectiva reintegrării sociale, această susținere se dovedește insuficientă. La fel de insuficientă este și străduința lucrătorilor din centrele de reeducare de a educa și modela conduita minorilor și de a stimula dezvoltarea unui comportament prosocial la aceștia.

Dacă la aceste eforturi nu se adaugă și cel al comunității, atunci putem afirma, fără teama de a greși, că șansele de recuperare și reinserție socială ale minorilor eliberați din centrele de reeducare scad considerabil.

Așa cum am constatat din studiul nostru, respingerea de către comunitate s-a manifestat în principal sub următoarele aspecte:

- refuzarea angajării în diferite servicii a minorilor externați pe motivul trecutului infracțional;

- stigmatizarea și marginalizarea minorilor de către comunitatea proximală (vecini, cunoscuți, etc.);

- neimplicarea serviciilor și instituțiilor sociale specializate în reintegrare la nivel comunitar în preluarea și susținerea acestor minori în scopul facilitării reinserției în comunitate;

- dezinteresul bisericii și al altor instituții cu rol socializator față de acești minori;

- credința generală a comunității că acești minori sunt răi, bolnavi mental și irecuperabili, în ciuda oricărui efort pozitiv și că, mai devreme sau mai târziu, se vor întoarce în pușcărie, acolo unde de fapt le este locul.

Fără a mai comenta consecințele acestor aspecte ne vom limita la a spune că, în această situație, respingerea din partea comunității se constituie cu certitudine în factor foarte important de recidivă.

STAREA DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI ROMA ÎN ROMÂNIA

Ana Maria Preoteasa
Sorin Cace

În România, unul dintre grupurile sociale aflate în situație de risc social îl constituie populația de etnie romă. Se consideră că populația de etnie se află într-o situație de risc social datorită anumitor caracteristici demografice și socio-culturale: nivel de educație scăzut, participare slabă la piața muncii, populație foarte tânără, mortalitate și fertilitate ridicate. Acest articol prezintă o parte din aspectele importante ale standardului de viață, a stării de sănătate a populației rome din România și a accesului acesteia la serviciile medicale.

Comunitatea romă - domeniu de interes

După 1990, problemele etniei rome din România au fost studiate în repetate rânduri, atât prin cercetări calitative, cât și cantitative. Un prim studiu¹ reprezentativ pentru romi la nivel național a fost inițiat și realizat de către Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții, Academia Română și Universitatea București în 1992. S-au luat în considerație o serie de aspecte care țin de: standardul de viață, nivelul de educație, profesii și ocupații, starea de sănătate, locuință și condiții de locuit, percepțiile și atitudinile acestora față de populația majoritară. Acest demers a fost continuat în 1998 printr-o cercetare sprijinită financiar de Fundația pentru o Societate Deschisă în cadrul proiectului "Centrul de Resurse pentru Acțiune Socială". Studiul din 1998² aducea în plus, pe lângă o serie de aspecte legate de diferite domenii socio-economice, și dimensiunea analizei longitudinale pentru o perioadă de 6 ani. În 2001 și 2002, în cadrul unui program derulat de Fondul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Biroul Regional din Bratislava, a fost realizat

primul Raport³ Regional al Dezvoltării Umane privind romii care include și România. Anul 2002 a adus prima cercetare focalizată, în mod explicit, pe starea de sănătate a populației rome și accesul acesteia la serviciile medicale. Acest studiu a fost realizat de către Centrul pentru Politici și Servicii de Sănătate București cu sprijinul financiar al OSI NewYork.

Portret socio-demografic

Din punct de vedere demografic există diferențe semnificative între populația romă și populația la nivel național: vârstă medie mai mică și valori mai înalte ale fertilității și mortalității. Populația romă este foarte tânără. Atât studiile cât și recensămintele populației au arătat că media de vârstă este mai mică de 25 de ani (*Recensământul din 1992 – 22,9 "Romi, 1998" – 24,5 "Starea de sănătate a populației roma", 2002 – 25 ani*), aproximativ 35% din totalul populației de romi având vârste mai mici de 14 ani. Situația este diferită față de cea a populației României care este mai echilibrată între tineri și vârstnici.

Gospodăriile de romi sunt foarte largi, media numărului de membri de familie depășind valoarea întâlnită la nivelul populației României (3,1 în anul 2001⁴). Datele obținute cu privire la acest indicator arată că familiile de romi sunt compuse din aproximativ 5,4-5,5 persoane (valoare⁵ confirmată de studiile din 1998 și 2002).

Populația de etnie romă nu se include automat în categoriile de risc social, ci datorită standardului de viață scăzut. Acest indicator se regăsește adesea în cazul familiilor numeroase, cu mulți copii și nu este specific

1 Zamfir, Elena și Cătălin Zamfir (coordonatori) (1993)- Țiganiii între ignorare și îngrijorare, Editura Alternative, București

2 Zamfir, Cătălin și Marian Preda (coordonatori) (2002) - Romii în România, Editura Expert, București

3 Andrey Ivanov (coordinator) (2002)-Avoiding the Dependency Trap, United Nations Development Programme, Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, Bratislava

4 Anuarul Statistic, 2001

5 În 1992 rezultatele au arătat că media numărului de membri de familie era de 6,6

doar familiilor rome. În aceeași măsură, includem în cadrul populației aflate în risc social familiile de orice etnie care au un standard de viață scăzut. În cazul romilor, venitul mediu pe membru de familie se situează sub limita sărăciei. Pentru foarte multe familii de romi principalele surse de venituri sunt cele oferite de sistemul social (pensii, ajutoare sociale, alocații pentru copii, ajutor de șomaj). Această situație este generată, în primul rând, de o rată foarte slabă a ocupării în cazul lor. În timp, rata ocupării a scăzut de la 23,4% în 1992 până la 12,9% în 1998. În 2002 doar 12,1% din totalul adulților romi aveau o activitate generatoare de venit. O posibilă explicație pentru această situație este legată de situația economică dificilă prin care trece România la care se adaugă slaba școlarizare și calificare profesională a romilor. De asemenea, abandonul școlar este un fenomen întâlnit frecvent în cazul romilor, având o rată superioară celei întâlnite la populația României.

Condițiile de locuit ale romilor sunt în multe cazuri improprii. Datele din 2002 arată că marea majoritate a gospodăriilor de romi sunt localizate în rural (61,9%) și cele mai multe locuințe sunt "case cu curte" (87,9%). Dotările igienico-sanitare ale locuințelor sunt precare, peste 85% din gospodării având o toaletă amenajată în curte. Aproximativ trei sferturi din subiecți și-au apreciat condițiile de locuit ca fiind modeste sau proaste.

O caracteristică importantă în cazul populației de etnie romă și mai puțin întâlnită la o altă etnie o constituie lipsa actelor de identitate. Aproximativ o zecime din populația romă nu deține buletin de identitate, iar 2,4% nu au certificat de naștere. Persoanele fără acte de identitate se autoexclud din sfera serviciilor sociale și implicit a celor de sănătate.

Natalitate și contracepție

Famiile rome se întemeiază încă de la vârste foarte tinere pentru ambii parteneri. Își păstrează astfel modelul tradițional. Femeile rome aduc pe lume copii foarte devreme (vârsta medie este de 18 ani) iar rata fertilității cu o medie de 4,4 nașteri/femeie⁶

este mai crescută decât în cazul populației României (1,3 1999⁷).

Contracepția este încă un subiect delicat, doar un sfert din populație declarând că au folosit, cel puțin o dată, o metodă contraceptivă. Romii cunosc și au informații doar într-o mică măsură despre mijloacele de contracepție.

⁶ Date obținute în studiul din 1998

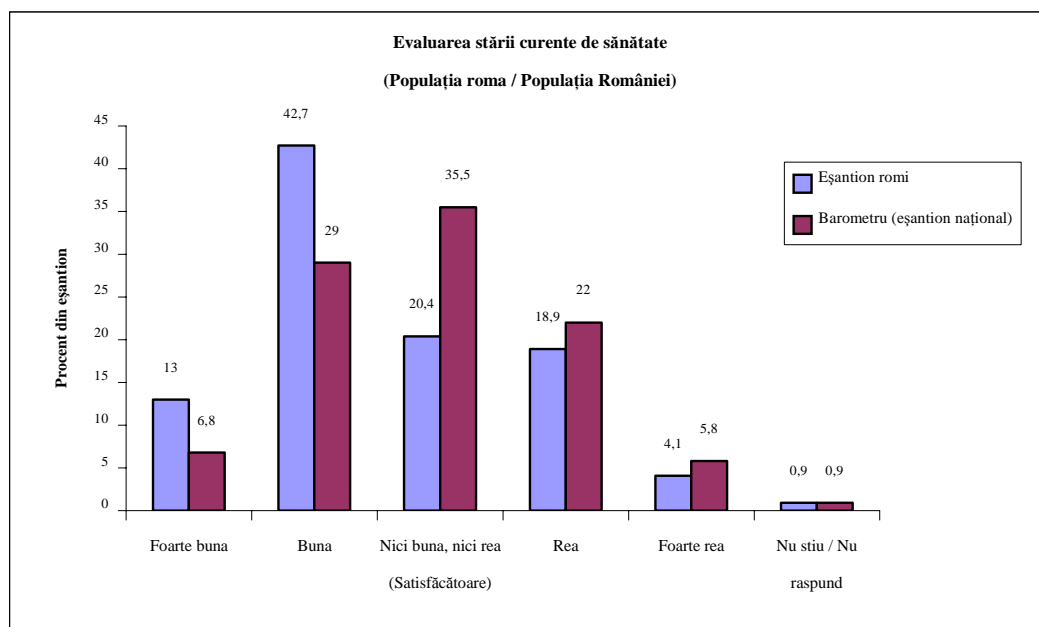
⁷ F. Serbanescu, L. Morris, M. Marin, Studiul Sănătatea Reproductivă, 2001

Jurnalul practicilor pozitive comunitare

Metoda utilizată ⁸	Frecvența	Procent
Prezervativ	86	5,7
Coitus interruptus	74	4,9
Pilule contraceptive	64	4,2
Calendar	33	2,2
Sterilet	29	1,9
Legarea trompelor	10	0,7
Spermicide locale (foițe, șampon, ovule)	2	0,1
Vasectomie	1	0,1

Starea de sănătate

Caracteristicile populației roma enunțate înainte conduc la ideea că și starea de sănătate a populației de etnie romă ar putea fi afectată. Aceasta a fost și ipoteza care a condus la realizarea studiului privind "Starea de sănătate a populației roma și accesul la serviciile de sănătate". Analizând rezultatele obținute și comparând percepțiile romilor cu privire la starea lor de sănătate cu cele obținute la nivel național⁹ putem spune că modul în care primii își evaluează starea de sănătate este mai optimist.

8 O persoana putea să menționeze mai multe metode utilizate. Totalul nu trebuie să fie 100

9 Centrul de Politici și Servicii de Sănătate "Barometrul de opinie privind Serviciile de Sănătate" realizat în rândul populației din România, 2002

Aceleași date arată că situația sănătății copiilor romi este evaluată de către părinți ca fiind mai bună decât în cazul adulților.

În ceea ce privește problemele de sănătate din ultimele 3 luni, cel mai frecvent menționate au fost problemele respiratorii (gripe sau viroze respiratorii) (în 8,6% din cazuri) urmate de bolile cardiovasculare (2,2%) și de cele ale aparatului digestiv (2,0%).

Au fost analizate și comportamentele care pot avea influențe negative asupra stării de sănătate și s-a văzut că mai mult de jumătate din populația adultă romă fumează iar 20% dintre subiecți au declarat că sunt consumatori de alcool.

Referindu-ne la consumul de servicii medicale datele arată că populația romă se comportă diferit în cazul copiilor față de cel al adulților, Sunt mai grijulii cu copiii și apelează la medic mai repede când un copil este bolnav decât atunci când un adult are o problemă (în 30% din cazuri boala unui copil conduce la medic iar pentru un adult doar 24%), Consumul de medicamente este, cel mai adesea, recomandat de medic, mai mult de trei sferturi din populația investigată apelând doar la cele indicate de către medic.

Testele și analizele medicale constituie un indicator important în analiza consumului de servicii medicale. Marea majoritate a subiecților nu și-au făcut nici o analiză medicală în ultimele 3 luni. Dintre cei care au declarat că au făcut analize cei mai mulți au făcut două sau trei analize iar cele mai frecvente au fost analiza sângelui, radiografiile/radioscopiile și analiza urinei, Percepția față de serviciile medicale este pozitivă și se poate considera că populația studiată este relativ satisfăcută cu serviciile medicale primite.

PERCEPȚII ASUPRA CRITERIILOR DE PERFORMANȚĂ ALE PROGRAMELOR DE ASIGURĂRI SOCIALE

Corina Cace

În practică există multe păreri cu privire la înțelesurile diverșilor termeni care pun în evidență funcționalitatea și rezultatele sistemelor de asigurări sociale. Pe de o parte, termenul de eficiență descrie o relație strictă între input – uri și output-uri, pe de altă parte, reprezintă o relație mult mai complexă în care conceptul “calitate” sau “performanța” joacă un rol foarte important. Astfel *eficiența* exprimă relația între costurile implicate în furnizarea unui beneficiu social (input-uri) și ceea ce rezultă efectiv ca urmare a acestuia (output-uri). Eficiența crește prin maximizarea rezultatelor pe fondul minimizării intrărilor. *Eficacitatea* reprezintă o măsurare a beneficiilor în contextul valorii pe termen lung a unui program social (determinarea efectelor unui program pe termen lung sau scurt).

Prin acest studiu ne-am propus:

- să arătăm modul în care o parte din actorii sociali implicați în reforma asigurărilor sociale apreciază cadrul legal al sistemelor de asigurări sociale;
- să evidențiem aspectele pozitive și negative ale cadrului legal și instituțional al sistemului de asigurări sociale;
- să descriem implicațiile în plan economic ale cotelor de asigurări sociale;
- să identificăm așteptările pe termen mediu sau lung în ceea ce privește reforma asigurărilor sociale;
- identificarea necesităților/nevoilor și problemelor asiguraților;
- să analizăm nevoia de informare cu privire la piața locurilor de muncă din perspectiva șomerilor.

Studiul a fost realizat în 2001, folosind o metodologie predominant calitativă. Pe baza ghidurilor de interviu și a ghidurilor de moderare au fost realizate interviuri individuale și de grup cu persoanele implicate în reforma sistemelor

de asigurări sociale (pensii, șomaj, sănătate) precum și cu angajatori și șomeri.

Analiza percepției criteriilor de performanță ale sistemelor de asigurări sociale s-a realizat pornind de la componentele acestuia și în funcție de actorii sociali implicați (agenții care gestionează sistemul, cei care îl susțin, din punct de vedere financiar – contributorii și beneficiarii sistemului).

Studiul a fost realizat în București iar interviurile individuale și de grup au reprezentat tehnicile de culegere a datelor și au fost suport pentru analiză. Grupurile țintă au fost reprezentate de:

- persoanele care reprezintă autoritatea (agenții care gestionează sistemul: interviuri realizate la:
 - a) cele șase puncte de lucru/sectoare ale Agenției pentru Ocuparea Forței de Muncă – București);
 - b) Casa Națională de Asigurări Sociale de Sănătate (CNASS);
 - c) Casa de Asigurări Sociale de Sănătate București;
 - d) Casa Națională de Pensii și alte drepturi de Asigurări Sociale (CNPAS).
- angajatorii;
- șomeri și persoane angajate.

Reprezentanții sistemului de asigurări sociale

În analiza evoluției oricărei componente a unui program social (public), un pas inițial este acela de a încerca să se definească ceea ce pare să fi constituit intențiile celor care au elaborat programul. Pe parcursul derulării unui program este adesea dificil ca intențiile declarate inițial să fie în concordanță cu reacțiile comportamentale observate. Aceasta se întâmplă fie pentru că afirmațiile publice au constituit din totdeauna un ghid inadecvat

pentru motivațiile reale, fie pentru că intențiile inițiale, chiar sincere, au fost în timp uitate sau degradate, fie pentru că evenimente ulterioare au condus la abateri nedecarate (sau câteodată chiar neconștientizate) de la comportamentul “corespunzător”. Oricare ar fi motivul, nu se poate ignora comportamentul celor care gestionează sau care implementează un program.

În consecință, în ceea ce privește **agenții** care gestionează actualul sistem și care vor iniția noul sistem (primul grup țintă), analiza s-a centrat pe modul în care actualul sistem răspunde nevoilor asiguraților și pe necesitatea tranziției către un sistem comprehensiv și echilibrat. În acest caz am considerat interviurile semistructurate ca fiind cele mai utile permițând, atât descrierea diferitelor situații apărute cât și explicarea dinamicii acestora.

Centrarea discuțiilor s-a făcut pe:

- aspecte ale managementului transferurilor și mai ales fermitatea criteriilor operaționale de acces la beneficii și capacitatea de anticipare și de măsurare a deviațiilor de la obiectivele propuse:
- cadrul legal în baza căruia își desfășoară activitatea (aspecte pozitive și negative),
- dinamica organizației și locul acesteia în ierarhia națională,
- obiectivele organizației /programului,
- probleme cu care se confruntă,
- cuantificarea problemelor (unde sunt problemele, cât de grave sunt acestea),
- distribuția problemelor și a posibilităților de diminuare a acestora;
- efectele programelor (dacă prin programele derulate se dovedește faptul că efectele produse de acestea sunt mai profunde decât funcțiile mecanice care se presupune că le au):
- rezultate așteptate,
- posibile măsuri de modificare, în sens pozitiv, a eficacității sistemului,
- impactul net al sistemului.

Pe baza analizei de conținut a interviurilor, s-au obținut configurații ale

modurilor în care un “agent”, sau altul, se raportează la cadrul legal și instituțional, la dificultăți diverse, la beneficiari. De asemenea analiza se va referi la rezultate comune și/sau diferențe ce apar, la tendințele (convergente sau divergente) în cheltuieli în cadrul celor trei componente ale asigurărilor publice care diferă ele însele ca proiectare, organizare, generozitate și management al beneficiilor.

1 **Aprecieri asupra cadrului legal al sistemelor de asigurări sociale**

În viziunea persoanelor intervievate (cu excepția reprezentanților Agenției pentru Ocuparea Forței de Muncă ale căror răspunsuri au evidențiat o derută totală, specific executantului docil, fără inițiativă, din cadrul unei structuri organizaționale de tip birocratic și o teamă de a oferi răspunsuri pentru a nu supăra pe cineva) cu greu pot fi incluse în analiză, decât, eventual, ca exemple la o dimensiune “lipsă de cunoștințe, de profesionalism și chiar de responsabilitate” se consideră că este un cadru convenabil pentru momentul de față dar, desigur, perfectibil motiv pentru care legislația va fi supusă unor modificări în funcție de realitățile pe care le întâmpină în teritoriu cât și după semnalele de la asigurați și de la furnizorii de servicii. În felul acesta “...putem să îmbunătățim atât cadrul legislativ în care se desfășoară activitatea de asigurări de sănătate cât și normele de aplicarea a acestei legi...”(șef cabinet președinte CNASS).

Legislația în domeniul asigurărilor sociale de sănătate, de exemplu, momentan nu acoperă necesitatea de dezvoltare a acestui sistem. În ceea ce privește partea de colectare a fondurilor, pentru că nu există, încă, norme pentru executare silită, “.... nu avem anumite facilități legate de modul de colectare nu avem o lege care să ne permită eșalonare și reeșalonare la plata datoriilor sau alte instrumente legale cu care să stimulăm pe cei care trebuie să-și plătească asigurările de sănătate să și le plătească...”, (Director Casa de Sănătate a municipiului București).

În ceea ce privește partea de funcționare a celor care sunt în relație

contractuală cu Casa este necesară legea spitalelor. Dacă segmentul de medicină de familie și medicină secundară în ambulatoriu cât de cât au început să se dezvolte, și există o anumită legislație în acest domeniu, în ceea ce privește situația spitalelor există o "încrămărire" a părții legislative. "...ar trebui vizată activitatea din spitale, îmbunătățită activitatea din spitale printr-un cadru legal, printr-o lege care deocamdată este dată dar nu are și norme de aplicare, este finanțarea spitalelor dar nu are încă norme de aplicare și prin urmare e o întreașă degringoladă în aceste spitale, nimeni nu știe ce să raporteze, ce bani să primească, foarte mulți folosesc fondurile pe care le primesc pentru salarii altceva îmbunătățiri, eu știu ce să zic, să dea mai multă autonomie sistem de asigurări, deci să nu mai depindă de Ministerul Finanțe deci să funcționeze efectiv ca o bancă,ăștia nu sunt bani publici, sunt bani asigurați..."(expert la serviciul medical la Casa municipiului București).

Nici în zona de medicină primară și secundară nu s-a ajuns la o soluție legală care să sprijine și să stimuleze acest domeniu, pentru că, din punct de vedere juridic, se simte nevoia unor reglementări care să stimuleze repartizarea uniformă a medicilor (de familie sau a specialiștilor) pe întreg teritoriul și, cu precădere în zonele rurale.

Reprezentanții sistemului de asigurări de sănătate invocă necesitatea unei componente private, ca o alternativă la sistemul public.

2 Prezentarea comparativă a aspectele pozitive și negative ale cadrului legal și instituțional al sistemului de asigurări sociale

După parcurgerea materialelor care conțin răspunsurile persoanelor intervievate este necesară o primă precizare. Nu poate fi realizat un comentariu unitar privind opiniile agenților implicați în derularea programelor de asigurări sociale. Aceasta datorită, în primul rând, problemelor specifice fiecărei instituții, și, în al doilea rând, faptului că, persoanele intervievate, nu au viziunea sistemică a problematicii asigurărilor sociale, ele însele asimilându-se unor

"funcționari", care trebuie să realizeze sarcina pentru care au fost angajați "...O să mă refer numai la asigurările de sănătate că restul nu le prea cunosc..." sau "... Nu pot să mă exprim că în afară de pensii și de ceea ce înseamnă asigurări sociale efective noi nu lucrăm deci cu forme de asigurare socială care țin efectiv de pensii și cu totul alt sistem noi suntem o instituție de protecție socială..."

Desigur că aspectele pozitive atâră mai greu în balanță și dacă exploatăm zona de optimism a fiecăruia încercăm zi de zi să înlăturăm aspectele negative pe care le descoperim - dar asta nu înseamnă că ele nu există. Este clar că nu apare, deocamdată, o imagine corespunzătoare a unui sistem de asigurări de sănătate, încercăm să învățăm de la cei care au tradiție în domeniu și să aplicăm experiența lor în condițiile actuale ale țării noastre.

Aspecte pozitive sunt nenumărate, primul ar fi că sistemul asigurărilor de sănătate ne conferă atributul unei persoane civilizate. De asemenea, se încearcă o distribuire a fondurilor spre servicii deci se încearcă o plată pentru muncă, se încearcă o sensibilizare a populației pentru a înțelege că plătește pentru sănătate și trebuie să primească pentru sănătate.

Un alt punct apreciat se referă la "...privatizarea așa între ghilimele medicina de familie, asta este un lucru extraordinar și totuși trebuie acționat în principal pe medicina de familie, acesta va fi pilonul sistemului de asigurări sociale..." (expert la serviciul medical la Casa municipiului București).

Un prim aspect negativ se referă Casa Națională de Asigurări Sociale de Sănătate ca instituție autonomă. Din păcate această autonomie este pusă sub semnul întrebării. Dacă acest aspect ar fi recunoscut în momentul de față ar funcționa ca o bancă și ar face ca fondurile pe care le acumulează de la populație să le repartizeze spre toate departamentele medicale - atât către spitale cât și spre serviciile medicale prestate de către medicii de familie. Din păcate CNASS nu poate să dispună de aceste fonduri fără avizul Ministerului Sănătății și fără avizul Ministerului Finanțelor Publice, nu

întotdeauna interesele concură, nu întotdeauna fondurile de sănătate sunt direcționate către propriile necesități.

Un alt aspect negativ îl constituie divizarea sistemului “...a apărut și casa transporturilor, a apărut și casa armatei, au fost o serie de confuzii în zona aceasta, cele două case au fost inițial ca fiind puii CNASS dar în momentul în care și-au manifestat autonomia au generat adevărate încurcături, sunt foarte mulți asigurați care deși au plătit cotizația către una dintre aceste case au beneficiat de servicii de asigurări de sănătate din rețeaua care este subordonată CNASS s-au produs încurcături cu fondurile pentru că aceste case ar fi trebuit să achite serviciile respective furnizorilor de servicii subordonați CNASS ori treaba asta nu s-a întâmplat și de aici au venit alte datorii acumulate...” (Șef cabinet președinte CNASS).

Negativ este percepută și viteza de schimbare legislativă considerată, încă, prea mică față de necesitățile de dezvoltare instituțională. Se încearcă “... o modificare la nivelul instrumentelor cu care lucrăm, la nivelul metodologiei cu care lucrăm dar este foarte greu să facem o schimbare la nivelul mentalității celui cu care lucrăm ...” (Director Casa municipiului București).

Aspect negativ este considerat și suprapunerea elementelor din noua legislație a asigurărilor de sănătate cu elemente ale legilor de funcționare a rețelei Ministerului Sănătății creând astfel o serie de neajunsuri (“... faptul că în momentul în care s-a demarat sistemul de asigurări de sănătate nu s-a ținut cont de legile vechi care existau deci s-a pornit legea asigurărilor de sănătate dar fără să se schimbe cadrul legislativ de la Ministerul Sănătății se păstrează încă vechile normative și structuri ale Ministerului Sănătății deci ar trebui corelat Ministerul Sănătății cu legea să se coreleze, legislația Ministerului Sănătății cu cea a sistemului de asigurări de sănătate...”, expert la serviciul medical la Casa municipiului București).

Dacă în sistemul asigurărilor sociale de sănătate au putut fi identificate aspectele pozitive și au fost conștientizate cele negative, ele însele fiind chiar o provocare, constituind un demers problemalizator,

“administratorii” Fondului pentru plata ajutorului de șomaj se confruntă cu o “stare de fapt” ideală. Modelul ideal cu care această instituție se identifică (prin reprezentanții delegați a răspunde anchetei noastre) poate fi caracterizat: “...de la 1 aprilie șomerii au devenit și ei persoane asigurate din punct de vedere social contributiv și ca atare e un domeniu asupra căruia nu pot să fac elemente bune sau mai puțin bune deci n-am cum (...) deci sistemul este bine pus la punct din punct de vedere legislativ, cel puțin până acum și ca atare ce a fost să fie negativ a fost rezolvat în decursul timpului din 1991 până în 2001 deci (...) legislația răspunde nevoilor actuale, a răspuns și răspunde nevoilor actuale deci ...” Șef punct de lucru, Agenția de Ocupare). Se cuvine a reaminti că datele au fost culese în anul 2001. În februarie 2002 a fost promulgată Legea nr. 76 cu privire la șomaj și protecția socială a șomerilor. Întrebarea firească ce ar urma s-ar referi la motivul apariției acestei noi legi dacă cei care vin în contact direct cu șomerii nu se confruntă cu nici o problemă și percep legislația ca răspunzând “nevoilor actuale”.

3 Așteptări pe termen mediu sau lung

Fondurile disponibile pentru funcționarea sistemului sanitar în actuala formulă nu ajung pentru asigurarea întregului pachet de servicii medicale care să acopere întreaga populație și la un nivel ridicat de calitate. Reforma sistemului sanitar parcurge o nouă etapă. După privatizarea serviciilor primare de sănătate urmează concentrarea atenției spre segmentul reprezentat de unitățile spitalicești care “înghit” majoritatea banilor din bugetul destinat finanțării serviciilor medicale. Acestea vor trebui să adopte metode moderne de finanțare și să elimine costurile inutile. Se fac estimări (în special Banca Mondială) pentru reabilitarea spitalelor: 1,5 miliarde pentru modernizarea clădirilor și 1 miliard. pentru dotarea cu echipamente. Pe de altă parte, din peste 400 de spitale în România există un excedent apreciabil de paturi pentru care nu se mai justifică cheltuielile. Se va defini un nou pachet minimal de servicii medicale acordate din

fondul de sănătate sau se impune specificarea serviciilor care nu vor mai fi decontate de CNASS și care vor fi furnizate în sistem privat. Se creează premisele ca în cadrul unităților spitalicești existente, pacienții să fie tratați în sistem privat, prin închirierea dotărilor (spații, instrumente și mediul chirurgical, aparatura necesară). Aceasta ar fi îngrijirea medicală privată în unitățile publice. Asigurarea de bază nu mai poate fi suficientă în cazul în care un asigurat dorește servicii de calitate. Plata serviciilor se va face din buzunar sau din fondul asigurărilor suplimentare private. Se impune astfel adoptarea unei noi legi a asigurărilor suplimentare (în sistem privat) iar persoana asigurată va fi obligată să contribuie la două sisteme complementare dar beneficiile directe provin doar de la spitale publice.

Un alt aspect se referă la faptul că se așteaptă că în finanțarea spitalelor se va ține cont de bolile tratate, CNASS ne mai plătind în funcție de numărul zilelor de spitalizare. Se preconizează că demararea unei noi forme de finanțare în care banii vor fi alocați în funcție de grupele de diagnostic RDG (Diagnosis Related Groups). Actualul sistem ține cont de numărul de zile de spitalizare. Noua metodă de finanțare va produce modificări importante în managementul spitalelor. Proiectul – pilot este deja implementat în 23 de spitale și beneficiază de finanțare din partea Agenției de Dezvoltare și a Departamentului de Sănătate al SUA. Se preconizează că sistemul v-a reduce pierderile din sistem și v-a crește eficiența actului medical. Se fac estimări în vederea reducerii costurilor de aproximativ 30%. În plus, sumele alocate spitalelor ar cuprinde și cheltuieli directe legate de prestarea respectivului serviciu medical, costuri care nu pot fi identificate în cauzistica respectivă.

Pentru a asigura un management performant al spitalelor publice, se are în vedere introducerea unor noi prevederi legislative, ca de exemplu: folosirea medicilor în sistem part-time sau numirea pe post pentru o perioadă determinată; plata în funcție de performanțe; contracte cu CNASS care să includă deprecierea și veniturile adecvate din investițiile pentru cheltuielile

de capital. În cadrul programului de participare a sectorului privat la îmbunătățirea performanței sistemului sanitar, va fi desemnată o rețea la nivel național de spitale strategice. Această rețea va fi formată din actualele spitale județene și municipale, care beneficiază de o dotare bună și care vor asigura servicii de urgență. Mecanismul prin care capitalul privat poate contribui la dezvoltarea sistemului de sănătate este următorul. La nivelul fiecărui spital, consiliul de administrație poate decide care spații pot fi folosite eficient. Pe baza unui program managerial pe care îl elaborează consiliul de administrație al spitalului sau direct un potențial investitor, Ministerul Sănătății și Familiei decide concesionarea sau închirierea spațiilor. Se are în vedere concesionarea pe o perioadă cuprinsă între 25 și 49 de ani, pentru a oferi încredere investitorilor. Se așteaptă ca cele mai multe inițiative private să vizeze, în primul rând, spitale de specialitate – oftalmologie, reumatologie etc.

Dar vânzarea, închirierea sau concesionarea unor spitale sau a unei părți din unitățile sanitare către sectorul privat sau aplicarea unor modele de colocatare nu pot fi realizate înainte de modificarea actualelor reglementări privind regimul proprietății publice.

În privința CNPAS, deoarece instituția era la momentul culegerii datelor în faza de organizare, de angajarea personalului și de împărțire a responsabilităților, interviurile s-au realizat cu greu. Acolo unde le-am putut realiza răspunsurile oferite, marcate de optimismul caracteristic noului – deși fără exagerare nouă este denumirea deoarece instituțional vorbind fostul Oficiu Central de Plată a Pensiilor nu avea cu totul alte responsabilități - s-au referit doar la necesitatea creării și dezvoltării sistemului informatizat de evidențe a celor care contribuie și a beneficiarilor.

Ca o concluzie, la nivelul intervievaților (cu mici excepții) am remarcat lipsa unei viziuni sistematice asupra mecanismelor asigurărilor sociale. Ca trăsătură specifică poate fi menționată inerția ca atitudine specifică funcționarului de

odinioară în care teama în a oferi răspunsuri și întrebările preliminare “*domnul director știe despre întrebările pe care mi le puneți?*” este evidentă. Comportamentul, specific lucrătorului într-o organizație de tip birocratic, întărește cele menționate mai cu seamă dacă ne referim la răspunsuri de genul “*noi nu avem cum să știm impactul prestațiilor noastre noi știm din fișa postului ce trebuie să facem*”

Angajatorii

De asemenea, au fost investigați **angajatorii** avându-se în vedere, în special, poziția lor de contribuitor la fondurile de asigurări sociale. Informațiile s-au obținut, de asemenea, prin interviuri individuale. Astfel, subiecții au constituit un grup țintă structurat în funcție de:

- forma de proprietate (în special proprietate privată);
- ramuri de activitate;
- mărimea organizației.

S-au urmărit, în principal, dimensiunile:

- impactul legislației în domeniul asigurărilor sociale,
- implicațiile, în plan economic, a cotelor de contribuție la sistemele de asigurări;
- probleme și dificultăți cu care se confruntă;
- gradul de suportabilitate a contribuțiilor;
- impactul asupra ocupării forței de muncă.

Răspunsurile relevante le-am grupat astfel:

- aprecieri aspra legislației sistemului asigurărilor sociale;
- implicații în plan economic a cotelor de asigurări sociale;
- cotele de contribuție în raport cu beneficiile, cu modalitățile de utilizare a fondurilor de asigurări sociale și impactul acestora asupra ocupării.

1 Aprecieri aspra legislației sistemului asigurărilor sociale

Referitor la criteriile de apreciere a sistemelor de asigurări sociale, așa cum au fost percepute de persoanele intervievate putem spune că răspunsurile, deși în aparență sunt diferite, conduc la formarea unei imagini destul de clare.

a) Ignoranță totală

“... Cam mare că nu sunt vânzări, vânzările sunt slabe și cam slăbuț adică suntem puși în situația să mai epurăm (?) din personal pentru că nu sunt vânzări, ne fiind vânzări noi suntem obligați adică de exemplu la acum la 1.400.000 și ceva deci în plus pentru salariați nu s-a dat nimic dar noi plătim în plus la asigurări sociale încă 200 sau 380.000. Salariații deci a rămas același salariu vechi....”(angajator, interviu 13).

b) Lipsă de responsabilitate

“... N-aș putea să zic prea multe, încă n-am reușit să citesc dar în linii mari, cineva care a citit-o mi-a spus despre ce e vorba, am făcut și salariile pe luna aprilie ... se pare că la un fond de salariu de 11 persoane exceptând patronul dar de regulă nu intră în calcul, deci la 32.000.000 deci impozitele sunt de 15.500.000 deci de unde să mai scot (?) nimic mai mult deci jumătate, jumătate.....nu știu dacă cineva a gândit-o bine dacă are orientare, bănuiesc că legislația au luat-o după anumite criterii dar mi-se pare enorm să faci jumătate, jumătate cu statul în clipa în care eu vreau să mai ajut omul cu care muncesc și știu că mă ajută și el la rândul lui.....” (angajator, 12 salariați, interviu 8).

c) Ambiguitate

“...Este ambiguă, este foarte slab organizată....” (director economic, delegat de angajator pentru acest interviu - firmă 60 angajați)

d) Indiferență manifestă atât în ce privește poziția de prim decident în firmă cât mai ales față de oamenii pe care i-a angajat

“...Deocamdată nici nu am avut timp să-mi dau seama, am înțeles că de abia de o lună s-au majorat asigurările sociale. Oricum afectează financiar adică pe mine în persoană (?) chiar și fetele din magazin tot

la fel se plâng că e exagerat de mult....” (angajator interviu14).

Acestea sunt, în principal, variabilele care caracterizează dimensiunea ”aprecieri asupra legislației sistemului asigurărilor sociale“. Poate că însuși cadrul legislativ, care facilitează înființarea de SRL-uri, firme mai mici și mai mari, permite oricui și în orice condiții să desfășoare o activitate economică utilizând forță de muncă retribuită. Suprapunerea frecventă, în România, a imaginii patronului, cu educație și cu formare discutabilă, cu cea a managerului este, poate, punctul de plecare în explicarea limitelor menționate anterior. Mai adăugăm o serie de variabile care pot contura imaginea de ansamblu asupra percepției intervievaților privind cadrul legal al sistemului de asigurări sociale.

Această legislație, nu de puține ori este apreciată ca fiind greoaie (“...Mi se pare destul de greoi modul de calcul, de asemenea mi se pare foarte dificil modul de transmitere al datelor întrucât trebuie întocmite foarte multe situații cu termene, aceste situații se raportează, mi se pare mie practic degeaba pentru că oricum nu întotdeauna sunt foarte reale....” angajator – interviu 10) și împovărătoare (“...nu cred că este așa cum ar trebui pentru că sunt foarte mari taxele care se percep la stat și nu se poate face față la atâtea taxe care sunt, sunt prea mari...” angajator- interviu 12)

2. Implicații în plan economic a cotelor de asigurări sociale

Dimensiunea “implicații în plan economic” referitoare la cotele de contribuții grupează în jurul ei, aproape ca un lait motiv, răspunsuri de genul “impozitul mare omoară impozitul”. Din răspunsurile oferite de persoanele interviuate rezultă că “vărsarea” cotelor de contribuții este o acțiune cu caracter de obligativitate dar care naște suspiciuni, inutilitate și ineficiență (“.....Sinceră să fiu eu chiar personal m-am lovit de această situație, la noi se plătesc, ..., se plătește într-adevăr la zi dar ca să merg la medic trebuie să mă programez, medicul este foarte aglomerat eu

cam trebuie să lipsesc cam o jumătate de zi de la serviciu care deja î-mi creează probleme în altă parte, după ce am mers la el și constată că am ce am trebuie 4-5 medicamente din care nu poate să-mi dea decât compensat, mă duc după aceea la farmacie, mai fac încă o coadă, completez încă nu știu câte formulare, rețete și nu mai știu ce ca să iau un medicament compensat, la timpul pe care-l pierd, la nervii pe care mi consum și sănătatea pe care o pierd prefer să mă duc să dau din start cât mă costă medicamentul și să-l iau direct din farmacie deci eu n-am beneficiat de acel reținere care ar trebui să mă ajute pe mine cu compensatul....”, angajator - interviu 10).

Majoritatea răspunsurilor, conștient sau nu, se referă la relația dintre presiunea fiscală și profitul agenților economici respectiv, a firmelor. Esența o reprezintă părerile conform cărora cotele de contribuții (asimilate fiscalității mărite) ar avea consecințe negative asupra firmelor, în general, descurajând activitățile productive, dar și asupra forței de muncă, în special, manifestându-se printr-o serie de efecte perverse de genul evaziunilor, muncii la negru etc. (“...Reducerea numărului de angajați cu carte de muncă într-o firmă și încurajarea evaziunii... Nimeni nu-mi poate impune ce să fac. Legea îmi impune să fac acte în regulă, bun, dar să plătesc ajutoare sociale, CAS, bine dar,.... din 10 lucrători am câteva variante fac acte la cinci și plătesc pentru ei, cinci afară, sau țin doi în regulă cu carte de muncă, cu asigurări și pe restul mă descurc eu cum să-i plătesc....”, angajator - interviu 5).

De asemenea, cotele de contribuții prea mari, așa cum sunt ele percepute, îi obligă pe angajatori la plata unor salarii mici (“...păi când angajezi pe cineva plătești la stat încă o dată salariul, aproape încă o dată salariul, foarte mare și atunci încerci să, ajungi la niște cheltuieli foarte mari și ești obligat să dai salarii cât mai mici...” interviu 15) și, în același timp, la creșterea prețului produselor. Acestea declanșează o reacție în lanț ajungând în final la menținerea în firmă a numărului minim posibil de angajați.

Aspectul investițiilor și al dezvoltării organizaționale este invocat de intervievați, acestea având o evoluție invers proporțională cu majorările salariale respectiv cu procentele de contribuție (“...i-am investi fie în marfă fie în alte obiective, depozit la mașini pentru transport salariu mai mare pentru angajați eventual masă...” interviu 11) sau (“...nu poți să faci față, nu ai un profit, nu poți să prosperi, nu...ești legat de mâini și de picioare, nu poate casă poți să devii mai puternic să te extinzi, firma să îți meargă mai bine,...”, interviu 1).

S-au înregistrat și opinii care arată, pe de o parte, neîncrederea în sistemul de asigurări sociale publice, iar pe de altă parte natura contribuțiilor:

“... dar vreau să vă spun că mi se pare că nu știu dacă câștigă ceva economia din chestiunea asta...”, (interviu 8).

“..... s-a ajuns ca aceste taxe să ia caracter de dijmă în opinia mea, sistemul de impozite și taxe acești bani ar trebui să se întorcă la cei care îi plătesc chit că se întorc în proiecte de infrastructură sau prin orice alt mijloc, banii se duc nimeni nu știe....”(interviu 9).

În câteva cuvinte putem spune că opiniile despre impactul cotelor de contribuții din sistemul public de asigurări sociale sunt diverse și sunt generate doar de nevoile imediate ale fiecărui angajator în parte. Aspectul predominant îl constituie neîncrederea care planează asupra sistemului, perceput fiind, în principal, doar caracterul obligatoriu și împovărător al contribuțiilor. Nu puține sunt trimerile la efectele imediate pe care însuși sistemul le generează iar efectele pozitive dar de viitor nu sunt nici măcar percepute.

3. Cotele de contribuție în raport cu beneficiile și cu modalitățile de utilizare a fondurilor de asigurări sociale și impactul acestora asupra ocupării

Deși, inițial, au fost concepute ca dimensiuni de sine stătătoare, în urma analizei răspunsurilor, s-a observat o grupare a acestora. Majoritatea intervievaților au legat cotele de calitatea serviciilor, de modul de utilizare a fondurilor arătând în final impactul acestora asupra ocupării.

Se constată aceleași opinii referitoare la calitatea beneficiilor, la procentele de contribuție. Din analiză rezultă doar așteptări imediate din partea sistemelor de asigurări sociale. Filosofia sistemelor este departe de a fi percepută. “Cultura asigurării”, neconștientizarea riscurilor sunt doar două din explicațiile “comportamentului managerial” în firmele care au constituit grupul nostru de anchetă

“...Din fericire suntem toți tineri și ferice, fără familii majoritatea, de abia au terminat facultatea și nu se pun problemele astea dar bănuiesc la niște firme mai mari cu angajați mai în vârstă cu copii cu așa mai departe e mult mai complicat...” interviu 3)

sau

“...rezultatele sunt foarte slabe deci nu văd nimic decât certuri între casele de asigurări și Ministerul Sănătății și lipsă de bani totdeauna se vaită că n-au bani...oamenii nu primesc nimic” interviu 5).

Răspunsurile oferite se pot înscrie aproape în același registru al contribuției mari în raport cu fondul de salarii, a lipsei de transparență în utilizarea fondurilor dar fără a oferi o argumentare credibilă. Sistemele de asigurări sociale sunt, uneori, asimilate sindicatelor care ofereau bilete de tratament (“...mai există astea de la sindicat ? Nu. Mai există bilete, a căror cost e suportat de către un alt organism ? Nu...” interviu 2).

Psihologia cotidiană este, de asemenea, prezentă. Și aici eșecurile sunt atribuite altora. Lipsa performanțelor firmelor este pusă pe seama obligativității participării la sistemele de asigurări sociale

“...N-avem nici un beneficiu, noi nu beneficiem de absolut nimica, noi știm numai să dăm, beneficiază alții de banii noștri probabil deci noi ca patroni și ca angajatori nu beneficiem nimic nici angajații noștri de banii care dăm la stat...Fondurile se varsă către stat dar statul nu le distribuie unde trebuie deci el își face bugetul și nu dă, normal ar fi că atâta cât ai încasat de la privatizați, de la stat pentru anumită problemă să se ducă acolo ori nu se duce așa, el împarte pentru el întâi și ce rămâne resturile, nu-i normal deci atâta am încasat atâta vârs pentru sănătate pentru

pensii pentru orice de aia nu sunt bani.” interviu 1)

sau

*(...Astea sunt cele mai mari datorii către asigurările sociale din datorii pe care le avem către stat iar în ceea ce privește salariile și , da, v-am spus asta pentru noi este foarte greu, plata dărilor către stat sunt foarte mari, noi ne recuperând datorii la timp se adună și penalizările și așa mai departe ...”*interviu 3).

Apare frecvent aspectul neîncrederii în utilizarea fondurilor de asigurări sociale.

(“... M-ar bucura foarte tare să știu că acest CAS care-l plătim le va fi de folos cândva salariaților mei dar tare mi-e teamă că totul se pierde în timp (...) exact și în curând se va pierde și în curând banii aceștia pe care noi i-am plătit se vor pierde sigur. ...” interviu 8)

sau

(“...Vorbind acuma strict, fondul de șomaj din care sunt plătite cursurile pentru șomeri așa mai departe, aceste cursuri sunt extrem de slabe, fapt recunoscut chiar și de Ministerul. Muncii și a o mare parte din ele se va renunța deci momentan calitatea este slabă dar din câte știu lucrurile sunt în schimbare...” interviu 6)

sau

(“...în primul rând pentru sănătate vorbesc, sistemul este atât de greoi și atât de încurcat încât prefer să mă duc direct în farmacie sau să mă opresc la ușa unui cabinet particular care știu că mă primește în clipa aia când mi-e mie rău sau am eu ceva decât să mai ajung la medicul de familie, la farmacie cu rețete, cu viniete cu carnet vizat, ne vizat și tot felul de birocrație practic se poate numi tot circuitul acesta...” interviu 10).

În contextul acestei dimensiuni s-a invocat aspectul angajărilor și a atitudinii față de fenomenul ocupării. Nu puține au fost răspunsurile de genul “prefer să angajez mai puțini cu salarii mai mari” sau menționării formei de lucru de probă (o lună maxim două după care vin alții) sau cu contract de colaborare cu toate implicațiile sale. Se merge pe ideea că orice angajat în plus sau orice mărire de salariu “

împovărează” angajatorul ducând la o creștere a cheltuielilor acestuia.

Beneficiarii sistemului

Cel de-al treilea “grup țintă” al analizei, care urmează agenților și angajatorilor îl constituie **beneficiarii** sistemului. În demersul metodologic ar fi interesant de urmărit atât poziția acestora de contributory la anumite fonduri de asigurare cât și de beneficiari ai sistemului.

S-a analizat:

- percepția calității serviciilor și a beneficiilor și, în același timp, a organismelor implicate în furnizarea acestora;
- imaginea pe care o au instituțiilor respective în rândul intervievaților.

Premisele de la care am pornit s-au referit la:

- evaluarea subiectivă a calității se realizează prin raportarea impresiilor la așteptările subiecților reflectă satisfacția acestora față de prestațiile/activitățile/finalităților specifice serviciilor respective;

- calitatea serviciilor poate fi percepută dintr-una sau mai multe dimensiuni: calitatea propriu-zisă (activitatea sau rezultatele raportate la așteptări), accesibilitatea, încrederea și/sau corectitudinea prestațiilor;

- percepția calității este influențată de caracteristici psiho-sociale diferite ale subiecților: status socio-profesional, nivel de instruire, educație, mediul de proveniență, sex, vârstă, personalitate.

Finalitatea analizei:

- estimarea percepției – globală și pe diferite segmente ale populației țintă - ca feed-back al calității activităților respective raportată la finalitatea serviciilor și organizațiilor studiate;

- cunoașterea importanței, presupus diferită, acordată serviciilor și instituțiilor de către diferitele segmente ale populației (în funcție de vârstă, sex, categoria socio-profesională, pregătirea școlară);

Pentru **beneficiari**, ținându-se cont de specificul fiecărui grup țintă, s-a utilizat, ca tehnică de culegere a informațiilor, interviul de grup (focus grup).

Focus 1: Persoane încadrate în baza unui contract de muncă și care contribuie la cele trei fonduri ale asigurărilor sociale:

Discuțiile s-au centrat pe:

- percepția sistemelor publice de asigurare;
- cunoașterea drepturilor care decurg din statutul de contribuitor;
- încrederea acordată sistemelor publice de asigurare;
- conștientizarea riscurilor și a propriei asigurări;
- percepția sistemelor complementare de asigurări de pensii;
- disponibilitatea contribuției la sistemele complementare de asigurări de pensii;
- percepția sistemelor alternative de asigurări de pensii;
- disponibilitatea asumării riscului dublu;
- frecvența cu care apelează la unitățile publice;
- încrederea în unitățile publice;
- balanța public - privat în funcție de costul de oportunitate și de percepția calității serviciilor;
- calitatea actului medical în unitățile publice;
- relația cu medicii și personalul din unitățile publice;
- drepturile pacientului.

Grupul de lucru a fost heterogen. Structurarea acestuia s-a realizat după criteriile: vârstă și studii. Au fost persoane care au acoperit grupe mari de vârstă: sub 25 de ani, între 26 și 50 de ani și peste 51 de ani. De asemenea, criteriul studii a determinat selectarea membrilor grupului: studii generale, medii și superioare. Mai trebuie menționat faptul că persoanele selectate în acest grup sunt angajate, în proporții aproape egale, în sectorul de stat și în cel particular.

D. Rezultate

Lipsa de informare

S-a constatat o reacție unanimă referitoare la tema cercetării. Oricare ar fi domeniul în care lucrează, vârsta sau pregătirea profesională se constată că acest "domeniu" e perceput "ca ceva ce se oprește din salariu", că pe fișele individuale pe care, ca salariați, le primesc apar niște rețineri pentru CAS și în esență se plătește pentru sănătate, pentru pensie și pentru șomaj. Indiferent de statusul socio – profesional intervievații consideră că cei de la care primesc salariile sunt obligați să rețină o parte din bani și să-i direcționeze la bugetul de stat din care se plătesc spitalele, șomerii și pensionarii.

Absența unei culturi a riscului

Au fost abordate, pe de o parte, aspecte legate de sistemul legislativ, de sistemul instituțional, iar, pe de altă parte, discuția a fost centrată în jurul ideii de risc, de modul în care sunt percepute riscurile, cui anume revine responsabilitatea în asumarea riscului. Nu puține sunt cazurile în care nu sunt cunoscute legile și nici instituțiile care funcționează în cadrul sistemului asigurărilor sociale. Însă, statul este responsabil pentru asigurarea veniturilor, în cazul pierderii capacității de obținere a acestuia prin muncă.

Neîncrederea în instituțiile sistemului

Discuțiile în jurul șomajului și măsurilor subsumate acestuia au aproximativ același caracter. Obligativitatea reținerii din salariu, "păstrarea slujbei până la ieșirea la pensie" (la unii angajați din sistemul de stat) sunt o parte din răspunsurile date de persoanele investigate. Apar chiar și opinii conform cărora cursurile de recalificare oferite de instituțiile publice finanțate din bugetul de șomaj sunt lipsite de credibilitate. Persoane din grup, luând în calcul eventualitatea pierderii locului de muncă, urmează o serie de cursuri de perfecționare sau de recalificare, suportându-le, însă, din propriile venituri.

Neîncrederea în instituțiile medicale se datorează aparatului învechite, lipsei medicamentelor și timpului mare de

așteptare. Apar nemulțumiri față de comportamentul aceluiași medic care în cadrul instituției publice manifestă un real dezinteres față de pacient și, același medic are o altă atitudine când consultația se desfășoară în cabinetul particular sau cel dintr-o clinică privată.

Alegerea greșită după criterii “la îndemână”

Sistemul asigurărilor de sănătate “...este după exemplul țărilor din Europa de Vest dar în care cei care lucrează aici sunt români...”. Toată lumea este înscrisă la un medic de familie. Alegerea acestuia s-a făcut după criterii care, cel puțin la acel moment, au fost la “îndemână” fiecăruia (distanța față de locul de muncă sau de domiciliu, încadrarea în limita de timp aflată de la televizor, propagarea în rândul sistemului de cunoștințe etc. În timp unele persoane susțin că această alegere s-a dovedit a fi nesatisfăcătoare și generatoare de nemulțumiri. Este invocată, fie distanța prea mare până la cabinetul medicului de familie, fie supradimensionarea acestor cabinete, trimerile frecvente la diverse cabinete de specialitate, perioada prea mare scursă până la programarea la investigații. Acestea sunt doar o parte din argumentele care înclină balanța în favoarea sectorului medical privat.

Neîncredere în sistemele private

Cu toate că, o parte din populația investigată, preferă să plătească atât pentru formarea profesională cât și pentru servicii de sănătate, paradoxal nu agreează ideea fondurilor de asigurări private. Argumentul constă în menținerea obligativității contribuției la sistemul public la care se adaugă o sumă de plătit la fondurile private, pe de o parte, iar pe de altă parte, ideea de fonduri private în România este asimilată jocurilor de tip piramidal sau este asociată cu diversele proceduri ale Cooperativelor de credit sau ale Fondului Național de Investiții.

Focus 2: Șomeri

Referitor la șomeri și la beneficiile sistemului de asigurări de șomaj, ghidul de moderare a fost structurat pe câteva dimensiuni:

- ultima perioadă în care au lucrat pe baza unui contract de muncă;
- relația cu instituțiile din cadrul sistemului;
- atitudinea față de șomaj;
- căutarea unui loc de muncă;
- atitudinea față de calificare/recalificare și față de o eventuală activitate pe cont propriu;
- informarea despre locurile de muncă vacante;
- aspecte legate de nivelul de trai.

Rezultate

Ca un lait – motiv, deși statusul de șomer este perceput ca stigmatizant s-a constatat un comportament pasiv al persoanelor intervievate cel puțin în legătură cu modalitățile de căutare a unui loc de muncă. Fie, că au urmat cursurile oferite de Agenția pentru Ocupare fie că, au fost incluși în cadrul diverselor programe de calificare oferite de firme se constată, unanim, o atitudine pesimistă cu privire la posibilitatea de a găsi un loc de muncă. Certificatele obținute în urma frecventării cursurilor de recalificare sunt percepute ca inutile, uneori fiind asimilate ca “piese de colecție”.

O primă remarcă: participarea la programele de Agenției de Ocupare se leagă de repartiția persoanelor pe grupe de vârstă și sex. Astfel, bărbații (în special cei cu vârste sub 30 de ani) au participat într-un număr mai mare decât cel al femeilor.

Necesități/nevoi și probleme resimțite și exprimate de către participanții la interviul de grup:

1. Nevoia acută de locuri de muncă

Probleme

Toți participanții s-au plâns de lipsa locurilor de muncă și de modul în care au fost făcute disponibilizările, fără a fi luate în calcul și soluțiile alternative pentru cei care au devenit șomeri.

Nevoia de locuri de muncă nu este satisfăcută în acest moment de actuala ofertă de locuri de muncă. Șomerii, cel puțin cei ce au depășit vârsta de 45 de ani se confruntă

cu imposibilitatea găsirii unui loc de muncă care să corespundă pregătirii lor (în cele mai multe dintre cazuri fiind vorba de o singură calificare ce nu mai are mare căutare pe piață), iar angajatorii preferă încadrarea persoanelor cu vârsta sub 40 de ani.

Tinerii șomeri susțin, însă că, în cazul lor, se ivesc cu totul alte probleme: *angajările nu se fac pe criterii de competență și profesionalism, ci pe „nepotism”*. De cele mai multe ori, după o perioadă de probă de 2-3 luni, neplătită, angajatorii preferă să cheme alți oameni și să reia ciclul perioadei de probă. O altă problemă este lipsa de experiență a tinerilor abia ieșiți din școală, cărora nu li se oferă nici o oportunitate de a se încadra și de a se specializa la un loc de muncă.

2. Nevoia de informare cu privire la piața locurilor de muncă

Probleme

Informarea privind locurile de muncă disponibile se face, de regulă, într-un mediu informal, oamenii spunându-și unul altuia ofertele care există pe piață. Alte surse de informare sunt televiziunea prin cablu și Agenția Locală de Ocupare a Forței de Muncă. Aceste surse însă sunt destul de puțin utilizate de către șomerii din pricina faptului că ofertele de muncă prezentate sunt, în mare parte, „expirate”, neținându-se o evidență riguroasă a gradului lor de actualitate.

3. Nevoia de informare cu privire la drepturile angajaților și la obligațiile angajatorilor

Probleme

Toți participanții la interviul de grup au invocat faptul că *“angajatorii refuză să încadreze în muncă o persoană cu carte de muncă”*, perioadele de probă sunt neplătite, se întind pe doua sau trei luni după care angajatorul se dispensează de cei care au fost în probă, fără a le oferi nici un fel de justificare. Șomerii susțin fie că nu știu unde să reclame aceste abuzuri, fie că, indiferent unde ar reclama, angajatorul nu va fi penalizat în nici un fel, deoarece *“acesta are relații”*.

- Nevoia de consiliere în vederea orientării profesionale – resimțită ca atare în special de către tineri.

Aceștia nu au fost puși niciodată în situația de a redacta un Curriculum Vitae sau o scrisoare de intenție, toate „interviurile” la care au participat bazându-se exclusiv pe discuția față în față cu angajatorul, fără a fi necesară trimiterea prealabilă a unui CV, cu atât mai puțin a unei scrisori de intenție.

Probleme

Dacă șomerii se confruntă cu deziluzia și neîncrederea în șansa de a mai găsi un loc de muncă, din cauza vârstei, considerată înaintată, și a slabei cereri de pe piață a meseriilor pe care ei le stăpânesc, tinerii aflați la început de viață profesională, se simt dezorientați. Ei nu știu în ce anume ar consta un interviu cu un potențial angajator, nu știu să redacteze un Curriculum Vitae sau o scrisoare de intenție, pentru că niciodată nu le-a fost cerut acest lucru. Însă, știu că lucrurile ar trebui făcute la un alt nivel, unul profesionist.

Alte probleme:

- Neîncrederea șomerilor cu privire la posibilitatea de a-și mai găsi un loc de muncă

Deși această neîncredere este, în cea mai mare parte, justificată, șomerii sunt ferm convingeți că ei sunt excluși definitiv de pe piața muncii, drept urmare sunt slab motivați în a mai încerca să-și caute un alt loc de muncă sau în a se recalifica. Ocaziile eșuate (posturi pe care le-au găsit și la care au fost refuzați), nu fac decât să le întărească această idee. În același timp, șomerii, cu precădere cei tineri, trăiesc într-un oarecare „miraj al străinătății” iar cei mai în vârstă într-un „miraj al reînvierii meseriilor pierdute”. Asta înseamnă că, pe de o parte, șomerii acceptă și aprobă, ca variantă viabilă, plecarea la muncă în străinătate, ocazie care surâde doar celor mai norocoși dintre ei, iar, pe de altă parte, speră în dezvoltarea unor activități economice prin care s-ar crea locuri noi de muncă.

- Lipsa de informare cu privire la măsurile active de ocupare a forței de muncă

Din discuțiile purtate a reieșit faptul că Agenția pentru Ocupare s-a implicat într-o mică măsură în oferirea de informații cu privire la măsurile active de ocupare a forței de munca. S-a observat o slabă informare cu privire la serviciul de preconcediere, una dintre cele mai importante prevederi în cazul disponibilizărilor. Șomerii nu erau familiarizați cu drepturile pe care le-au dobândit o dată cu intrarea în șomaj, excepție făcând dreptul la indemnizația de șomaj, precum și cu stimulentele financiare în caz de reîncadrare în muncă, subvențiile acordate de către stat pentru începerea de activitatea pe cont propriu și serviciile de consiliere profesională și consultanță în afaceri. În aceste condiții oamenii se văd puși în situația de a nu ști ce să facă mai mult pentru a-și îmbunătăți nivelul de trai, de a nu ști ce să întrebe și nici pe cine.

Implicarea Agenției pentru Ocupare este amintită de către tinerii absolvenți ai instituțiilor de învățământ, în sensul că aceștia sunt obligați, în momentul în care termină școala, să urmeze un curs de calificare derulat de către Agenție, fapt care condiționează primirea indemnizației de șomaj. Însă și aici apar probleme legate de interesul tinerilor pentru aceste cursuri, ei fiind de părere că parcurgerea acestor cursuri de calificare nu le asigură și nici măcar nu le facilitează accesul la o slujbă.

- Lipsa de informare cu privire la legislația muncii în vigoare

Toți participanții la grupul discuții se confruntă cu lipsa informațiilor elementare cu privire la legislația muncii, nefiind la curent nici cu intrarea în vigoare a noului Cod al Muncii. Nu știu care sunt drepturile și obligațiile lor, așa cum decurg ele din contractul individual de muncă, precum și drepturile și obligațiile angajatorilor, stipulate prin prevederi legale.

Soluții identificate de către șomeri

S-a remarcat faptul că majoritatea participanților au susținut plecarea în străinătate ca soluție pentru ieșirea din

situația de criză în care se află. Cei mai mulți sunt familiarizați cu condițiile de muncă de acolo, cu procedura legală de a angaja, dar și cu cea ilegală, însă este de remarcat faptul că cei mai mulți, în special persoane care au depășit vârsta de 30 de ani, preferă să rămână în țară în cazul în care nu pot pleca în străinătate pe filiera legală.

O altă soluție, la care se gândesc șomerii, este aceea de a se retrage în mediul rural în viitorul apropiat și a lucra pământul. Această soluție se pare că este percepută doar ca o alternativă ce le-ar asigura doar necesarul zilnic de hrană.

Participanții nu au agreat ca soluție căutarea unui loc de muncă într-o altă localitate, fapt care ar atrage după sine schimbarea domiciliului. Prima de încadrare oferită cu această ocazie de către Agenția pentru Ocupare nu este deloc atractivă, din punctul lor de vedere, șomerii considerând că acest beneficiu ar acoperi, doar pentru o foarte scurtă perioadă de timp, necesarul de cheltuieli.

EVALUAREA PROGRAMELOR DE DEZVOLTARE COMUNITARĂ

Ana Maria Preoteasa

Despre evaluarea programelor

Orice program social trece la un moment dat printr-un proces de evaluare. În general, conceptul de evaluare de programe poate include o foarte largă

varietate de metode de a monitoriza anumite aspecte ale programelor în cadrul organizațiilor guvernamentale sau neguvernamentale. De a lungul timpului s-au scris numeroase cărți, manuale sau alte materiale destinate evaluării de programe.

Mituri privind evaluarea de programe (McNamara, 1999)

- 1. Mulți oameni consideră că evaluarea este o activitate nefolositoare care generează multe date plictisitoare și concluzii care nu servesc la nimic. În trecut metodele de evaluare erau alese în concordanță cu rigorile metodologiei cercetării din științele sociale. Acest tip de abordare genera foarte multe date cantitative care descriau situația din cadrul programelor evitând însă orice fel de explicație sau generalizare. Pe bună dreptate administratorii programelor primind date care nu furnizau informații noi deveneau sceptici în ceea ce privește valoarea evaluării în general. În ultima perioadă, evaluările au început să se centreze în aceeași măsură pe utilitatea, relevanța și aplicabilitatea în practică cât și pe validitatea științifică a metodei.*
- 2. Adesea se crede că evaluarea demonstrează succesul sau eșecul unui program. Acest mit pornește de la premiza ca un program de succes este unul perfect care funcționează ireproșabil, independent de acțiunea celor implicați (angajați, clienți sau furnizori). În viața reală lucrurile nu stau chiar așa. Condițiile de succes se modifică în funcție de actorii implicați în program iar programul se adaptează continuu. Evaluarea are de fapt rolul de a furniza un răspuns continuu programului.*
- 3. Un stereotip întâlnit frecvent în lumea societății civile consideră evaluarea a fi un proces unic realizat întotdeauna de către experți din afara programului, adesea reprezentați ai finanțatorilor. Se ignoră astfel rolul foarte important al informațiilor furnizate prin evaluare. Una dintre cele mai benefice forme de evaluare o constituie cea internă care se realizează periodic și care aduce informații continue despre stadiul programului.*

Standarde în evaluare

Tipuri de evaluare

Nu se poate vorbi despre o clasificare unanim acceptată a tipurilor de evaluare în programele sociale. Mățăuan G. în lucrarea sa "Evaluarea programelor sociale" arată că a identificat 57 de "tipuri, strategii, modele sau abordări ale evaluării" enunțate în decursul timpului. Vom prezenta în continuare tipurile de evaluare utilizate cel mai frecvent în cazul organizațiilor și, în special, a celor care desfășoară programe în comunități (McNamara, 1999).

❖ **Evaluarea bazată pe obiective**

Programele au cel mai adesea stabilite clar obiectivele iar această metodă măsoară în ce măsură programele au îndeplinit ce își propuseseră inițial. Acest tip de evaluare este adesea preferat de finanțatori care, cunoscând proiectul inițial, măsoară periodic gradul în care s-au îndeplinit obiectivele, dar și de evaluatorii interni. Se obțin astfel răspunsuri referitoare la stadiul programului și se pot evita eventuale întâzieri sau abateri de la programul inițial.

Întrebări (Posavac, Carey, 1992, apud Mățăuan 1999):

- *Sunt fondurile folosite pentru a se atinge scopurile propuse?*
- *Își atinge programul obiectivele cu costuri rezonabile?*
- *Pot fi rezultatele exprimate în costuri monetare?*
- *Este succesul programului mai mare decât al altor programe care dispun de fonduri egale sau mai mici?*

❖ **Evaluarea bazată pe proces**

pleacă de la premiza că este important să se cunoască cum funcționează un program,

care îi sunt punctele slabe și punctele tari.
Acest tip de evaluare este util în cazul

programelor care se desfășoară pe o durată lungă de timp, care s-au schimbat de-a lungul timpului sau în cazurile în care se raportează plângeri referitoare la serviciile oferite.

Întrebări (Posavac, Carey, 1992, apud Mățăuan 1999)

- *Este programul atractiv pentru un număr suficient de clienți?*
- *Sunt clienții reprezentativi pentru populația țintă?*
- *În ce măsură se află de fapt personalul în contact cu clienții?*
- *Este încărcarea cu activități a personalului conformă cu cea planificată?*
- *Există diferențe între eforturile depuse de membrii echipei?*

❖ **Evaluarea rezultatelor** a devenit în ultima vreme o metodă preferată de organizațiile neguvernamentale și solicitată de către finanțatori. Prin acest tip de evaluare se verifică dacă programele chiar reușesc să ajungă la rezultatele pe care și le-au propus. Se măsoară astfel

dacă clienții programului au reușit să îmbunătățească performanțele (școlare, intelectuale, fizice sau de integrare), condițiile de viață etc. Nu trebuie să se confunde rezultatele clienților cu obiectivele programului.

Întrebări (Posavac, Carey, 1992, apud Mățăuan 1999)

- *Au fost satisfăcute/rezolvate nevoile/problemele grupului țintă?*
- *Ce diferențe există între aceștia și cei care nu au beneficiat de program?*
- *Ce dovezi există că nevoile/problemele au fost satisfăcute/rezolvate de program și nu de alți factori?*
- *Ce probe există că programul poate fi rezolvat din nou, în orice alt loc?*

Metode de culegere a datelor specifice în evaluarea programelor sociale

Metodele utilizate în evaluare sunt cele specifice științelor sociale. La prima vedere poate părea că evaluarea este un domeniu facil de abordat. Rezultatele obținute printr-o evaluare sunt importante atât prin informațiile pe care le aduc dar și prin caracterul normativ specific evaluărilor externe. Rapoartele evaluatorilor pot aduce o continuare a finanțării sau dimpotrivă măsuri de suspendare temporară sau definitivă a unui program. Așadar metoda după care se realizează evaluarea trebuie să îndeplinească anumite criterii (științifice, de validitate, fidelitate, deontologice) capabile să-i confere legitimitate.

În continuare vom descrie pe scurt principalele metode și tehnici utilizate în evaluarea programelor sociale.

Ancheta presupune culegerea informațiilor de la persoanele implicate în proiect (persoane care fac parte din organizație, clienți sau familiile clienților). Se poate aplica fie pe bază de interviu fie pe baza de chestionar. Interviul este utilizat atunci când este necesar ca de la o persoană să se obțină multe date (de profunzime) și are avantajul că operatorului de interviu îi este permis să adapteze ghidul de interviu pentru fiecare subiect și în funcție de cursul discuției. Un dezavantaj major al interviului constă în faptul că durează mult timp și implicit

presupune costuri mari. Așadar în cazul în care se dorește culegerea informațiilor de la un număr mare de persoane se apelează la chestionar. Acesta are marele avantaj că putând asigura anonimatul informațiilor aduce date corecte referitoare la rezultatele unui program.

Observația surprinde cum anume un program lucrează, care sunt procesele și activitățile pe care le presupune. Avantajul major al acestei metode constă în faptul că, în condițiile în care se poate păstra neimplicarea sa, evaluatorul are șansa de a urmări un program în desfășurarea lui. Este destul de dificil de păstrat rolul exterior al evaluatorului, pentru că simpla prezență a unei persoane din afara programului induce modificări de comportament atât din partea angajaților organizației cât și a clienților.

Analiza documentelor presupune analiza tuturor surselor de informații deja existente (dosarele clienților, anchete sociale, fișe de observație, proiecte, procese verbale, casete video sau audio cu diferite activități desfășurate în cadrul programului). Un avantaj al acestei metode este legat de neintervenția evaluatorului în “viața” programului și de accesul la date care oferă informații despre istoria programului. Pe de altă parte, documentele fiind create pentru alte scopuri decât cel al evaluării, pot să nu conțină suficiente date necesare evaluării. Cel mai adesea această metodă se utilizează în combinație cu o alta care să permită completarea informațiilor.

“*Focus grupul*” sau interviul de grup (6-10 persoane) permite aprofundarea unei probleme urmărind totodată cu mare atenție reacțiile verbale sau non verbale ale participanților. Metoda este frecvent utilizată în cercetările de marketing și în evaluarea de programe și urmărește obținerea unui punct de vedere comun din partea tuturor participanților la discuție. Dezavantajele acestei metode sunt legate de dificultatea de a analiza rezultatele, de a găsi un bun moderator capabil să conducă o astfel de discuție și de a recruta persoanele care să facă parte din grup.

Studiul de caz furnizează date importante în ceea ce privește rezultatele programului vis a vis de clienți. Se poate urmări astfel modul în care s-a intervenit într-un caz sau altul, ce servicii au fost furnizate și prin ce procese a trecut o persoană din program până la rezolvarea sau nerezolvarea cazului. Se pot studia atât cazuri de succes cât și de insucces pentru a putea constata care sunt factorii care conduc la reușita sau nereușita programului.

Selectarea metodei de utilizat în cazul evaluării de programe se bazează pe câteva criterii importante: eficiența, validitatea și posibilitatea de a o aplica. Ca și în cazul cercetării sociologice se poate opta fie pentru principiul adecvării metodei celei mai potrivite fie pe

principiul triangulării (utilizarea mai multor metode concomitent) (I. Mărginean 1999).

Abordări în evaluarea inițiativelor de dezvoltare comunitară

Și în cazul dezvoltării comunitare evaluarea are ca fundament teoria schimbării. Weiss (apud Gambone 1999) arată că teoria schimbării presupune, în primul rând, ca toate persoanele implicate în program să conștientizeze clar obiectivele inițiativei lor, oferind astfel un suport important pentru evaluare. De asemenea, este necesară o cunoaștere cât mai exactă a modului în care se intenționează să se realizeze obiectivele pe termen lung. Această abordare face posibilă o măsurare cât mai exactă a gradului în care obiectivele s-au atins dar și a rezultatelor programului.

Evaluarea inițiativelor de dezvoltare comunitară presupune (Gambone, 1999):

- măsurarea eficienței inițiativei în obținerea rezultatelor propuse;
- furnizarea informațiilor pentru monitorizarea progresului realizat de către inițiativele capabile să conducă la schimbare în comunitate;
- permite cunoașterea circumstanțelor care conduc la rezultate pozitive sau negative.

Un model de măsurare pentru Evaluarea Inițiativelor de Dezvoltare Comunitară (Gambone, 1999)

Măsurarea contextului	Măsurarea progresului	Măsurarea efectelor
Condițiile istorice și dinamica în timp	Activități și rezultate intermediare	Rezultate pe termen lung
<p>În ce condiții inițiativa comunitară are succes? (De exemplu <i>istorice, geografice, economice, politice, de populație sau capital relațional</i>)</p> <p>Care sunt principalii actori care ar mai trebui implicați?</p>	<p>Cum se demarează activitățile și cum sunt implementate? (De exemplu: <i>implicarea indivizilor sau grupurilor, luarea deciziilor, rolurile, facilitatori sau obstacole</i>)</p> <p>Ce activități de dezvoltare comunitară s-au inițiat? (Exemplu: <i>mobilizarea persoanelor sau organizațiilor, activităților noi sau reorganizate, resurse noi sau vechi</i>)</p> <p>Care au fost primele rezultate sau cele intermediare? (de exemplu <i>întâlniri care au ajutat la cooptarea altor participanți în program, activități civice sau evenimente</i>)</p>	<p>Ce rezultate pe termen lung s-au obținut? (De exemplu <i>schimbări la nivelul indivizilor sau a organizațiilor, instituțiilor sau comunității</i>)</p>

Inițiativele de dezvoltare comunitară au ca obiectiv, în general, intenția de a îmbunătăți standardul de viață în comunități, printr-o schimbare în ceea ce privește calitatea locuirii, coeziunea socială, calitatea serviciilor, sănătatea familiilor, dezvoltarea copiilor.

Bibliografie

Gambone Michelle Alberti "Challenges of measurement în Community Change Initiatives, în New Approaches to Evaluating Community Initiatives, Aspen Institute, 1999, vol 2

Mărginean Ioan, "Proiectarea cercetării sociologice", Ed. Polirom, 1999, Iași;

McNamara Carter "Basic Guide to Program Evaluation", The Mangement Assistance Program for Nonprofits, St. Paul, Minnesota 1999

Mățăuan Gabriel "Evaluarea Programelor Sociale", FIMAN, București, 1999

O'Connor Alice "Evaluation Comprehensive Community Initiative: A view from History", în New Approaches to Evaluating Community Initiatives, Aspen Institute, 1999, vol 1